ژبه

Ketabton.com

د پښتو ټولنې دخپرونو
پرله پسې لمبر :(۱۸۹)

دافغانستان ملي ژبه

او

ادب

PROPERTY OF ACKU 1491

لیکونکی : استاد اسلانوف اومیرمن
ګراسیمووا

مترجم : محمد عتمد شینواری

دطبع شمېر : (۱۰۰۰)

دلوی خدای په نامه

یو څو خبری

پښتو دافغانستان ملی اورسمی ژبه ده، کومه ژبه چه دویونکو شمیریی په یوهیواد کښی زیات وی؛ هغه ملی ژبه گڼل کیږی .

په افغانستان کښې دپښتو ژبې دویونکو شمیر په سلو کښی شپیتوته رسیږی اوهمدغه وجه ده چه‌له پخوانو زمانو څخه پښتو ژبه ددې هیواد دملی ژبې په نامه پیژندل شوې‌ده.

دافغانستان دنوی اساسی قانون په (۳۵) ماده کښې‌هم دپښتو دغه تاریخی حیثیت په رسمی‌توگه ومنل شواود۱۳۴۳ کال دلویې جرگی له خوا هم تصویب شو .

دنړۍ نومیالی ختیځ پوهانهم دغه حقیقت منی او پښتو دافغانستان دملی ژبېپه نامه یادوی. لکه چه دشوروی اتحاد یونومیالی ختیځ پوهاند ښاغلی اسلانوفپه خپله اوږده‌خیړنه کښې چه دپښتو په بـاب یـې کـړی‌ده پښتویی د افغانستان دملی ژبېپه نامه بللی‌ده. ښاغلی اسلانـوف په مسکـوکښې دپښتو ژبی یومشهور استاد اوپوهاند دی‌چه له دیرشو کالو راسی دپښتو اوپښتنو په باب په علمی پلټنو اوخیړنوبوخت دی، ډیرکتابونه اورسالې یې لیکلی دی اوپښتویې پـه ډیره ښه توگه په روسی ژبه دنړۍ اوخپل هیواد پوهانوته معرفی کړې ده .

دده لوی کار دپښتو اوروسی ژبـې دیولـوی قاموس لیکل دی چه نږدې (۵۰) زره لغات پـکښې راغـلی‌دی، دی دروښانیانواودپښتنودکلتور په باره کښېهم ځینی رسالې لري، یوه وړه رساله یې دپښتو دجـوړښت، غړونو اوکـلمو دپیژند گلۍ په باره کښې هم لیکلی ده چه دپښتو ترجمه یې

اوس دیونوی سوغات په توگه دپښتو مینانوته په ډیره مینه وړاندې کیږی .

دارساله دپښتو ټولنی یومسلکی غړی ښاغلی محمداکبر معتمد شینواری له خوا ترجمه شوې ده. ښاغلی معتمد له لسو کالو راسی دپښتو ټولنی یوعلمی کاریگر غړی دی اوروسی ژبه یې په ښه توگه زده کړې ده .

دپښتو اوپښتنو په باره کښې له شوروی آثاروخخه دده ښې ښې ترجمې دکابل په مجله کښې همیشه خپریږی .

اوس یې دافغانستان دملی ژبې په نامه دښاغلی اسلانوف یوه وړه رساله له روسی څخه په خپله ملی ژبه پښتوترجمه کړه اودپښتو ټولنې دمسلکی مجلس په تصویب دنشرمیدان ته راووتلـــه .

لکــه چه ښکاره ده ددې کتاب دوهمه برخه دپښتوادب اوپښتنو لیکوالو دمعرفی په باره کښې ده چه دغه برخه دمیرمن گراسیمووا له خوا لیکل شوې ده، په دې برخه کښې که څه هم دپښتوادب پوره څیړنه نه ده شوې خوپه لنډ ډول وربــاندې

یوخه رڼاچول شوې‌ده. دابنکاره ده چه دپښتوادب اودهغې دلیکوالو څېړنه پوره څېړنه اوزیاته پلټنه غواړی اوداکار په یوڅو پاڼو کښې سرته نه شی رسیدلای .

په هرصورت‌مونږ دښاغلی‌اسلانوف اومیرمن گراسیمووا دغې څېړنې اوله پښتو ژبې اوادب سره‌ددوی مینې‌اوعلاقی‌ته دقدر په سترگه گورو اوښاغلی معتمد‌ته ددې اثـرپـه پښتو کولو اوترجمه کولو دزړه له اخلاصه کور ودانی وایو .

(رشتین)

***

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیل

دا اثر دشوروی اتحاد دعلومو داکاډیمۍ دآسیایی ملتونو دانستیتوت له خوا په روسی ژبه په دې وختوکښې چاپ شوی دی اودوې برخې لری، لومړۍ برخه یې (دافغانستان ملی ژبه) اودوهمه برخه یې (دافغانستان ادبیات) دی، د لومړۍ برخی مولف استاد اسلانوف دی اودوهمه برخه میرمن گیراسیمووا لیکلې ده، څه رنگه چه دغه دواړه برخې نوی اوپه زړه پورې معلومات لری نوماپه روانه ژبه تر جمه کړې او گرانو لوستونکوته یې وړاندې کوم چه دوی وگوری چه شوروی عالمان اوپوهان زمونږ دژبی اوادب په باره کښې څو مره معلومات لری .

په لومړۍ برخه کښې زمونږ دملی ژبې پرمختګ، ددغې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبی‌لهجې، ددغې ژبې‌دویونکوشمیر، گرامراونور خصوصیات
یې بیان شوی دی اوهم ددغې ملی ژبې دوروسته پاتې کیدلو
علتونه ښودل شوی دی .

په دوهمه برخه کښې دافغانستان په ادب پوره رڼاچول
شوې ده اودځینو افغانی ادیبانو بیوگرافی‌ اوخه خصوصیات
پکښی راغلی دی اوهم افغانی ادب تریوحده څیړل شوی دی.

مونږ دلوستونکونه هیله کووچه دغه دواړه برخی ولولی
اودنورو خلکو په نظریاتو باندې چه زمونږدژبی اوادب‌په‌برخه
کښې یې لری ځان پوه کړی .

داهم باید وویل شی چه ښاغلی محمدشیرین «سنگری»
او اسدالله «لودین» ددې رسالې په تصحیح اوصحافت کښې
پوره زیار ویستلی دی‌چه زه ورته په‌قدر گورم .

م ـ معتمد شنواری

(c) ketabton.com: The Digital Library

PROPERTY OF ACKU 1491

دافغانستان ملي ژبه

دملي ژبو جوړښت چه تل دقومونو په تشکیل اوپرمختګ پورې اړه لري یو ګران خرکت اودروند کار دی، داحرکت په خپل ذات کښې ډیر نظری اوعملی اهمیت لري اوزده کړه یې دهرچا یعنی دژبپوهانو، دژبو دمورخینو، دبشرپېژندونکو اوادیبانو دپاره ضروری اومهمه ده .

په دې لسو وروستیو کلونوکښی شوروی فلالوجستانو دملي ژبو دجوړښت او تشکیل په میدان کښی ډیر کار کړی دی اودا موضوع یې پوره څېړلې ده، داملي ژبې چه کار پکښې شوی دی یوازې دشوروی دخلکو ملي ژبې نه دی بلکه دخارجي قومونو ملي ژبې هم پکښې شاملې دي .

دیوقوم دژبې دپراختیا اورواج سوال یومهم اوګران

سوال دی مگر دیورپ دځینو ژبو په باره کښې چه زیاته‌پنګه

لری اودپخوانیو او منځنیو پېړیو لیــکلی آثــاریې موجود دی

اوهم یې دلېجو په برخه کښې اوس اوپخوا ډیر کار شوی‌دی

لکه روسی، جرمنی، انګلیسی، فرانسوی اوایټالوی ژبې دغه

سوال نسبتاً آسان دی، دایشیائینی ژبې‌چه پورتنی صفات

لری لکه چینی او جاپانی ژبــې د هغو مسئله‌هــم آسانــه ده،

خونورې ژبې‌چه دارنګ‌نه دی دهغو دپراختیا اورواج‌پوهېدنه
څه قدر سخته غوندې ده .

ځینې سببونه دی‌چه دژبو مسئله یې لاسخته کړې ده‌چه

هغه په دولتی کرښو سره په دوه یادرې برخو باندې دیوملت

توته کېدل دی. داکار دپښتنو اوددوی دژبې‌سره بیخی‌سمون
خوری. (۱)

---

(۱) که هېواد او قوم سره مطابقت وخوری دداسې قوم
دملی ژبې زده کړه آسان کار دی اوکه مطابقت سره ونه کړی
نوبیا داکار گــران دی. مثلا افغان یــاپــه بل عبارت پښتون
دافغانستان سره مطابقت نــه خوری ځــکه نژدې نیــم افغان
دافغانستان نه وتلی دی چه دې کــار ددغه قوم دملی ژبــې
دزده کړې اوپرمختګ په لار کښې سختی پېښه کړی ده .
(مترجم)

دتېرو پنځه ويشتو کلونو په موده کښې چه زه دپښتنو فولکلور او ادبيات مطالعه کوم، دپښتو لوی قاموس ترتيبوم، گرامريې ليکم اوهم يې دتدريس په کار بوخت يم زما زړه وغوښتل چه دملی ژبې پښتو دجوړښت اوتشکيل په باره کښې هم مشغول شم، ددې کار ابتدايي نتيجې ماپه لنډ ډول سره په هغه کتاب کښې چه د (لوېړی آسيا خلك) نومېږی ليکلی دی اوهم مې په پنځه ويشتم بين‌المللی کانگرس کښې چه د ۱۹٦۰ داگست په مياشت کښې په مسکو کښې جوړشوی ؤ (دپښتو دملی ژبې دتشکيل تاريخی‌شرطونه) توضيح کړی‌دی.

زما دا اوسنی ليکنه زما دنورو ليکنوپه څېر په اساسی ټکو رڼا اچوی اودمسايلو ځينی ډير سخت اړخونه راسپړی، زما داليکنه دراتلونکو علمی پلټنو اوڅېړنو د پاره اساس کيدای شی خو دپوره‌حل دپاره‌بايدامسايل دافغانی‌ژب‌پوهانو ټولنی ته وړاندی شی .

ددې رسالې په ليکلو کښې ما دځينې افغانی ليکوالو دآثارونه استفاده کړې ده چه په لوېړی وارکښې دافغانستان

دمشهور لیکوال ګل پاچا الفت او دپښتو داکاډیمۍ د رئیس پوهاند صدیق الله رښتین آثار دی .

پخوا له دې چه درسالې په اصل موضوع پیل وکړم باید دوه سواله چه مهم دی وړاندې کړم :

لومړی داچه باید پوه شوچه ملت یاقوم وار دوار نه جوړیږی لومړی په اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکز کښې دملت یاقوم زړی زرغونیږی بیاورو ورو نژدې اوورپسی لرې برخې ورسره یوځای کیږی چه په دې شان دملت جوړښت منځ ته راځی، باید دملت (تشکیل اوپرمختګ) یوشی ونه ګڼل شی ځکه تشکیل اوپرمختګ دوه جلاجلا مفهومونه لری .

دوهم داچه دافغانستان په شرطونو کښې دولتی ژبې دقوم په جوړښت کښې دومره اهمیت نه لاره څومره چه اجتماعی اواقتصادی عوامل یې لری .

دهمسایه هېوادونو تاثیر باید نفې نه شی مګر نه دومره چه دافغان ملت پرمختګ دنورو ګاونډیو زیات تأثیرته منسوب وبلل شی لکه چه داکار د (ریسنېر) په مقاله کښې شوی دی،

ریسنبر پــه خپله مقاله کښې پــه دې خبــره زور اچولی دی اودنورو دتأثیر یودلیل دا بولــی چــه له ډیرې زمانی راسی دافغانستان رسمی ژبه فارسی وه، مــگر داخبره سمه نه ده، افغان ملت دنورو دتاثیر لاندی نه دی راغلی ځکه دافغان‌ملت دکلتور زده کړه دابنکاره کوی چه دا ملت خپل ځـانله ملــی خصوصیات اوجلا خواص اوممیزی لری‌چه دنورو تاثیرپکښی نه لیدل کیږی .

مشهور شوروی موزیك پو هــا نــد پروفیسر بیلیایف په‌خپل هغه کارکښې چه دافغان دملی موزیك په باره کښې‌یې کړی دی داسی لیکی: داقوم خپل داسې ملی خپلواکی موزیك لری چه دنورو تاثیر پکښې نشته .

قوم جوړیدای او تشکیلیدای شی خوکــه په خپله ژبــه وگړیږی، دقوم په تشکیل اوجوړښت کښې داخبره شرطنه‌ده چه ددغه قوم ژبه دی دولتی وی (وگــوریء چه په اتــریش، مجارستان، هندوستان، پخوانی روسیــه اونورو هیوادونــو کښې چه قوی قومونه جوړ شوی دی دولتی ژبه پکښې

يوه وه مگر كه دغه دقوم ژبه دولتي شي نوداكار ددغي ملي ژبې دانكشاف اوپرمختګ سره كومك كوي، هغه كارچه په‌دې ژبه كښې روان وى هغه تيزوى اودملي كلتور هغې پانګې ته چه دژبې سره كلك ارتباط لرى پوره وده او مرسته وركوي لكه: هنرى ادبيات، مطبوعات، تياتر، راديو، سينما، مكتب اوموزيك. له دې كبله ويلاى شوچه ددولتي ژبې په حيث‌دبلې ژبې وجود دقوم اواولس دجوړيدو په لاره‌كښې خنډنــه شي اچولي مگر په زياته اندازه دقوم دپرمختګ اومزبوتيا په لاره كښې بنديز پيدا كوي .

داچه دملت او اولس دژبې په ځاى بله ژبه دولتي‌كيږى دادپخوانو فيوډالي عصرونو اووختونو خاصه ده، حتى‌په دغو عصرونو كښې كيدا شي چه مړه اوله منځه وتلې ژبــه هــم دولتي شي .

كوم علتونه چه دافغان ملت دجوړښت اوپرمختګ‌مخه‌يې نيولى ده يويې په ۱۹قرن كښې ددغه ملت ټوټې كېدل اوپــه دوه برخــو ويشل دى‌چه داكــار د استعمارى عــام سياست نتيجه ده.

ددوو جنگونو نه وروسته په ۱۸۹۳ کال کښې انگلیسانو دډیورند دتړون له مخه افغانستان دسمندر داستفادې نه محروم کړاویوه برخه ځمکه یې ورنه جدا کړه اوهم یې داسې لوبه جوړه کړه چه په دې وروستیو اتلسو کلو نو کښې یې دافغانستان او پاکستان مناسبات سره خړپړ کړل .

د ۱۹۱۹ کال نه وروسته چه افغانستان ددوه (انگلو ـ افغان) جنگونو په نتیجه کښې خپلې خپلواکۍ ته ورسید په دغه هېواد کښې دملی اقتصاد چارې کړندۍ شوې.

داقتصادی اوکلتوری مهمو مرکزونو لکه کندهار اوکابل نفوس په ډیرې چټکۍ سره زیاتیږی . په دې وروستیو پنځه ویشتو کلونو کښې دکابل داوسیدونکو شمېر د یولك اوشلو زرو نه درې لکو اولسوزروته رسیدلی دی. یعنی تقریباً یوپه درې زیات شوی دی اودکندهار اوسیدونکی له شپېتوزرو نه یولك اوپنځه نوی زروته رسیدلی دی یعنی څه دپاسه درې چنده زیات شوی دی (د ۱۹۵۸ کال احصائیه) .

دهېواد دعام اقتصادی چلښت له کاروان سره دهېواد

لرى اوګوښه درې لکه د کــونړ او اریوب درې سمې روانــې شوې دی .

داریوب (ځاځیو) په باره کښې افغانی لیکوال محمدحکیم اریوبی لیکی:

داریوب او سیدونــکی قوم (ځاځــی) پخوا پوونــده ؤ، کسب یې مالداری وه، مګر د (۱۹۱۹) کال نه وروسته ددغه قوم ډیرو نماینده ګانو دلرګیو اوځنګلونو په تجارت شروع وکړه چه کابل ته دځاځیانو دیوې لویې برخې دراتګ اواوسیدانې یوعلت همدا دی .

ویلای شوچه افغان قوم په اوسنی وخت کښی اساساً سره راټول شوی اوتشکــیل شوی دی خــولا نورهم د دوی دراټولیدو کاروبار روان دی .

کابل مجله په خپلې ٤۷۸ ګڼه کښې لیکی: (دافغانــی ټولنې دتاریخی کتنې اوڅیړنې نه دا څرګندیږی چه افغانــی ټولنه قدم په قدم دفیوډالی خواص پریږدی اودسرمایه داری دانکشاف په لار روانه ده، داتګ یې نسبت پخواته ګړنــدی

اوتېزدی، داټولنه دبدلون په حال کښی ده مګر په اوسنی وخت کښې دا دبدلون حرکت دپخوا نه ډېرګړندی اوتېزدی».

همدا راز کابل مجله په خپله ٤٩٢ ګڼه کښې لیکی:

دافغانی ټولنې دپراختیا پخوانۍ مرحله دملاکۍ مرحلې تـه ورته وه او اوسنۍ مرحله یې دملاکۍ ټولنې نه دسرمایه‌دارۍ خواته دبدلون مرحله ده، داچه له‌کوم وخت نه افغانی ټولنې په دې موجوده دورې شروع کړې ده داخبره هم ښکاره ده، دخپلواکۍ دګټلونه وروسته دادوره شروع شوې ده .

دختیزو اریایی ژبو په منځ کښې پښتو ترټولو لویه اوپراخه ده، په دې ژبه ترڅورلسو ملیونو زیات (۱) خلک ګړیږی، ددې خلکو هېواد افغانستان او پښتونستان دی، داخلک که په افغانستان کښې اوسیږی افغانورته وایی اوکه دپښتونستان، ډیره اسمعیل خان اوبلوچستان په ولایتونو اوپه شمالی آزادو سیمو کښې چه دافغانستان پـه اوږدو کښی پرتې دی اوسیږی پښتانه ورته وایی .

---

(۱) دپښتو ژبې ویونکی اوس شلو ملیونوته رسیږی .
(رشتین)

دبونیر په سیمه، دپښنور په څمکه اودسوات اودیر په نوابیو کښې یوسف زی قومونه اوسیږی چه شمیریې اته لکه خلك دی .

دمومندو قوم چه شمیریې ددری لکو په شاوخوا کښې دی په دری برخو ویشل شوی دی:لومړی برخه یې دافغانستان په ننگرهار کښې اوسی، دوهمه برخه یې آزاده خاوره ده اودریمه یې دپښنور په سیمه کښې مېشته ده .

خلیل چه دوی هم دپښنور په سیمه کښې او سیږی مومندوته په لهجه اوقوم کښې ورنژدې دی .

د شینوارو قوم په دوه برخو ویشل شوی دی یوه برخه یې دافغانستان په خاوره کښې اوسیږی اوبله یې دپښتونستان په خنهو کښې استوگنه لری .

دمومندو بنه سویلی خواته دخیبر ددرې په سیمه کښې داپریدیو لوی قوم پروت دی، ددې قوم شمیر دوه نیم لکه دی، دوی سره دجنوب له پلوه ورکزی همسایه گان دی چه دوی هم دوه نیم لکه خلك دی .

دختېکو قوم چه د افغان په تاریخ کښې شهرت لری

داباسیند په بنی غاړه پروت دی، ددوی شمېر درې لکه دی، ددوی سره په خاوره اوزبه‌کښې نژدې خلك بنوځی دی.

وزیر اومسعود دوزیرستان په پراخې کښې اوسیږی، دوی څلور پنځه لکه خلك دی، ددوی یوشمېر خلك دنورو پښتنو قبایلو غوندی په افغانستان کښې اوسیږی.

دپښتنو قومونو په ډیر لوی گروپ درانی کښی بارکزی، پوپلزی، الکوزی ، اڅکزی، نورزی ، اسحاك زی اوالی‌زی ورگډیږی، داخلك دوه ملیونه دی، دا گروپ د افغانستان په لویدیزه برخه کښې اوسیږی، درانی دافغانستان په ټولو ښارونو کښی‌مېشته دی، دوی دمملکت په دولتی چوکیو اوعسکری بستونوکښی غټه برخه لری، داڅکزیو یوه برخه دبلوچستان په شمال کښې اوسیږی .

بل مهم گروپ دغلجی قومونو دی، ددوی شمېر یونیم ملیون‌دی،دوی دکندهارله علاقې نه نیولی ترنورستانه پوری اوسیږی، ددوی یوه برخه کوچان دی‌چه په ژمی‌کښی کوزی پښتونخواته ځی .

دکاکړو قوم دهغو ځمکو په جنوب کښې اوسی په کومو کښې چه دورانی اوسیږی اوهم دبلوچستان په شمال کښې میشته دی .

ساپی قوم په ننګرهار کښې اوسیږی اوزوریې په دغه ځای کښې دی.

ځاځیان، منګل اوځدران دپکتیا په ولایت کښې اوسیږی، داولایت پخوا جنوبی ولایت نومیده .

برسیره په دغو پورته قومونو نور ډیر پښتانه قومونه او اولسونه شته .

پښتانه دافغانستان دټولو اوسیدونکو په نسبت په سلو کښې شپیته دی اوخرګند اکثریت لری .

کوچانو کلیوالی ژوندته ترجیح ورکړې ده اودا دبدلون دوره روانه ده، دزراعت دښه سیستم اودوچو ځمکو داوبو لاندې کولو له کبله دکروندې نوې ځمکې منځ ته راغلی دی.

ډیرو قومی خلکو خپلې اصلی ځمکې چه خوپیږی ورکښې اوسیدلی دی پرې ایښې دی، ښارونو اویانورو سیموته تللی اوهلته میشته شوی دی .

دځمکو لږوالي ډیر پښتانه مجبور کړی دی چه ښارونو ته لاړشي اوهلته لاس مزدوری وکړی، ډیر اطرافي خلك په ښارونو کښې دودانیو، دکـارخانو اوفابریـکو په کـارونو لګیا دی .

دمملکت په شمالي برخه کښې دپـنځه ویشتو کـلونو راهیسې دپومبې دپراختیا له کبله دکندوز ښار په نوی ډول جوړشو، په دې وروستیو کلونو کښې داښار نور هم پـراخ اولوی شو اواهمیت یې زیـات شوی دی، داښار دشیرخـان دبندر سره چه دشوروی اتحاد په کومك آباد شوی دی نژدې پروت دی، دښار ډیره برخه پښتانه دی اود زاخیلو، ناصرو، لودیانو، اتمانزیو، خروټو اودوتانیو له قومونو څخه دی.

ناصر اوخروټي دتل دپاره مالدار وو اوکوچاني ژوندیې درلود مګر مونږ وینو چه کوچي پښتانه قومونه اوس دبدلون په حال کښې دی، دکوچاني ژوند نه کلیوال ژوند غوره بولي اودښارونو هستوګنې ته راګرځي .

څه رنګه چه دکندوز نفوس مختلف خلك دی اوهر قـوم

لکه تاجك، ازبك، ترکمن اونور پکښې اوسیږی نــوپه پښتو ژبه کښې نورلغات هم راننوتــی دی ، مثــلا افغانی لیــکوال نظام‌الدین تهذیب په خپلې هغې مقالی کښی چه د(کندوزسره آشنا شیء) ترعنوان لاندې یې لیکلی‌ده اوپــه ۱۹۵۹ کــال کښې د کا بل مجلې پــه ٤٧٨ گڼــې کښی چــا پ شوې ده داسی لیکی :

دکندوز پښتانــه جالــې ته قایق وایی حال دادی چــه پښتو خپل لغت ورته لری، دترکمنانو سره دمحاورې‌اوراشه اودرشه له لارې نه دمملکت په شمالی برخه‌کښې پــه پښتو کښې د (دشلمه) کلمه استعمالیږی .

دپکتیا خلك چه دمملکت اقتصادی ژوند سره آشناشوی دی دکابل په لور ددوی راتگ اوهجرت لیدل کیږی اودځنگل اولرگیو تجارت کوی، مثلا په کابل کښې اوس خلورزره‌کوره ځائیان اوسیږی چه پنځلس زره مېږه ورنه جوړیږی .

ډنمارکی انسان‌پیژندونکی (فېردیناند) چه افغانستان‌ته دپښتنو کوچانو دژوند سره د آشنا کېدو پــه غرض تللیؤ داسې لیکی :

دلغمان اوسیدونکی په اوسنی وخت کښې په قومی لحاظ گډوډ دی، په دغه سیمه کښې درې توکمه اوسیږی، یوتوکم یې په (پشیی) خبرې کوی اونور دوه یې پــه پښتو اوتــاجیکــی گړیږی .

دلغمان په غرنیو برخوکښې قومی جوړښت لاپــه ځای پاتی دی مگر په هوارو برخو کښې یې بیخی تغیر خوړلی دی دسرکونو دجوړولو اود ترانسپورت دښه والی له کبله په دې وروستیو دیرشو کلونو کښې دمملکت داطرافو بیلوالی له منځه تللی اوټولې لرې سیمې دخپلو مرکزونو سره تــړل شوی دی .

دشینوارو قوم چه دکابل اوپیښور ترمنځه دسرك پــه غاړه پروت دی پخوایې جوپې کولې مگر اوس دلاریو اوموټرو څخه استفاده کوی، ډیر موټر یې په لاس کښې دی چــه پــه انفرادی اومشترك صورت یې اخیستی دی .

عسکری خدمت اوښوونځیو قومی او اطرافــی بیلوالی

له منځه وړی دی، دمکتب اوعسکری خدمت له برکته دمملکت ډیرې لرې اوجلا سیمې دمرکزونو سره په تماس کښې دی .

یو اروپایی د یپلومـات په دې باره کښې لیـکلی دی: دمختلفو سیمو اوقومونو پـه مـنځ کښې د عسکری خدمت له برکته نژدیوالی راغلی دی ځکه عسکری دنده مختلفوګړی سره نژدې کوی اویوله بله یې سره ګډوی .

مونږ پورته وویل چه د پښتنو یوه مهمه برخه کوچان اونیم کوچان دی، ددې جملې نه ځینې هغه سوداګر کـوچان دی چه هر کال په منی کښې دکوزې پښتونخواجنوبی برخوته ځی اوپه پسرلی کښې بېرته افغانستان ته راځی، ددې خلکو شمېر اویا زروته رسیږی، ددې کوچانو په باره کښې معلومات ماته دنمارکی انسان پېژندونکی فېردیناند چه داډیر کـلونه کیږی دپښتنو کوچانو دژوند په کتنه بوخت دی راکړی دی، ددې کوچانو یوه برخه پرچون سامان ګلیوته وړی اوهلته یې په قرض اوپور سره خرڅوی .

دپښتنو په ځینو مهمو برخو کښې پښتنولی حاکمیت

لری اودخلکو فیصلې اودلانجو پریکړه په همدغــه دود سره کیږی. مثلا په تېرا، اپریدیو اونورو غرنیو سیمو کښېداکار عملی دی .

پښتو دغږونو اوځینی گرامری خواصو له مخهدختیزو اریایی ژبو په سهاکی گروپ ورگډیږی، په دې گروپ کښې برسېره په پښتو له مړو ژبونه سهاکــی او دژوندیــو ژبــو نه شغنانی، واخانی، اشکاشمی، ایزگلامی اومنجمانی ژبېهم ورگډیږی، داژبې دافغانستان په شمال ختیز اودتاجــکستان دجمهوریت په جنوب ختیز کښې موجودې دی، په دغو ژبــو لږ خلك گړیږی .

نووځېړنو اوپلټنو پښتو د (سهاکو ـ تخار) خلکوژبېته ورگډه کړې ده، چه دغو خلکو دمیلادنــه دوه پېړی د مــخه داوسنی افغانستان شمالی برخه (باختر) او ورپسې داوسنی سیستان خاوره لاندې کــړه او وروسته له دې دغو وگــړو داوسنی افغانستان دجنوبی برخــې اودبــلوچستان لــه لارو

داباسیند لاندینی برخی‌ته ورښکته شول او ورپسې یې هندوستان لاندې کړ، ددې خلکو ژبه د (سهاکو - ختن) دخلکو ژبې سره نژدې ده .

دومره خبره ده چه دپښتو لیکلی آثار کوم چه مونږ ته معلوم دی اودسهاکوژبه دیونیم زرکلنی‌دورې په حدودوکښې سره بیل شوی دی نوله دې‌کبله دشپاړسمې پېړۍ‌نه‌وړاندی په تاریخی پلان سره دپښتو ژبې په انکشاف درڼا اچولوپوره امکانات نشته (۱) یوازې دپښتو دګرامری جوړښت اودلغاتو داساسی پا نګو پـرتلنه د نـورو ختیځو اریایی ژبـو سره امکان لری .

باید په دې‌هم پوه شوچه له ډیروخته راهیسی پښتانه

---

(۱) دامیر کروړ داشعارو اودپټې خزانی دپیدا کیدو له برکته دپښتو ژبې ادبی تاریخ تراتمې پېړۍ پوری رسیږی اونوی امکانات یې دتاریخی پلټنې دپاره پیداکړی دی .
(رشتین)

له نورو همسایه قومونو سره راشه اودرشه لری چه دې کار

بېشکه په پښتو ژبې تــاثیر اچولی دی چــه دټولونه لومړی داتاثیر په لغاتو کښې لیدل کیږی .

ددې دپاره چه دپښتو ژبې په چلښت اوخــه رنــگوالی

وپوهیږو لومړی باید ددې ژبې په گرامری خصوصیاتو اوغږ

پوهنې لنډه نظر واچوو اوبیا دمقصد خواته لاړ شو .

پښتو دچوپو تورو په ډیروالی سره‌دنورو ژبونه امتیاز

لری، په دې ژبه کښې دیرش چوپ توری موجود دی، دپښتو

چوپ توری په هندی ژ بــو کښې شته مگر د ایــرانی ژبــو

(فارسی او تاجیکی) نه ددې ژبی ببلوالی په (څ،ځ) اوداسې

نورو تورو سره راغلی دی .

هغه آوازونه چه دادا په وخت کښی یې دژبې سردتالو

گومبت ته ور اوړی په لاندې ډول دی :

(ړ،ډ،ڼ،ټ،ټ، ښ) .

د(ړ) آواز په لویدیځه لهجه کښېد (ژ) غوندې دی اوپه

ختیځه کښی د(ګ) په شان دی مگر ددېتوری دپاره‌په‌غلجیی

لهجو کښې يودريم متوسط آواز شته چه دختيځی اولويديځی لهجو ترمنځ ادا کيږی .

د پښتو ختيځی اولويديځی لهجی د (ښ) په ادا کښې هم سره مختلفې دی، په لويديځه لهجه کښی داتوری د (ش) غوندی ويل کيږی اوپه ختيځه کښې د (خ) په شان اداکيږی.

بايد ووايو چه په لويديځه لهجه کښې (ښ) کټ مټ دساده (ش) غوندې نه ويل کيږی بلکه فرق لری، دافرق تاسې په دې جوړه کلمو کښې پوره ليدلای شیء: (ښادی، شادی ــ ښی، شی) .

د (ډ) او (ټ) توری دغاښيزو تورو «د» او «ت» نه پوره فرق لری، د (ډ) او (ټ) دويون په حالت کښې دژبې سر نسبتاً شاته ورگرځی .

د (ړ) توری په پښتو کښې يوله سختو تورو څخه دی اومخصوص مشق غواړی، ددې توری دويون پــه وخت کښې دژبې سر دتالودگومبت سره پيوست کيږی. (ړ) بــايد د(ر) غوندې ونه ويله شی اونه بايد د (ل) غوندېوويله شی اوکه نه دکلمې معنی تغير کوی .

د (موړ) او (مور) کلمی نه ښایی چه یورنګ ولوستل شی ځکه دابیلې بیلې کـلمې دی اوفرق یې پـه همدې توری راغلی دی .

د (ړ) په شان د (ڼ) توری هم دسختو تورو له جملـې څخه دی، په پښتو کښې داسې کلمه نشته چه په (ڼ) شروع شوې وی ځکه (ڼ) دکلمې په سر کښې نه راځی .

په پښتو ژبه کښې د (ښ) توری ډیر اوریدل کیږی لکه ښوك، ښه، ښا، اونور .

د (ف) توری چه شونډیز ، غاښیز تـوری دی یـوازې دپښتوپه هغو کلموکښې لیدل کیږیچه دنورو ژبونه اخستل شویوی، داحرف په پښتو کښې کـله په (و) بدلیږی لـکه (افغانی) چه پښتانه یی (اوغانی) وایی‌اوزیات‌په «پ»بدلیږی لکه دعربی (فکر) چه پښتانه یې (پـکر) لولی، هو! یـوازې د (اف) په لفظ کښې پښتانه په خپله په (ف) خوله خوځوی.

په پښتوکښې د (و) توری معمولا غاښیز دی، په تېره بیاچه دکلمې په آخرکښې راشی مـگر دشونډیز چوپ توری غوندی هم‌ویل کیږی کله چه په منځ دکلمې کښې راغلی وی.

دژبې دمخکینۍ برخې دچوپو تورو (د،ت،ن،س) ویون کټ مټ دروسی ژبې د (د،ت،ن،س) غوندې دی اوکوم فــرق نه لری .

دپښتو (ژ) او (ش) دروسی ژبــې د «ژ» او «ش» څخه نرم دی اوپه ویون کښې پوستوالی لری .

دپښتو (ل) دروسی (ل) سره نــژدې دی، بې دهغه«ل» نه چه د (الله) په کلمه کښې راغلی دی .

(ب) او (م) دروسی «ب» او «م» غوندې دی یوازېدومره خبره ده چه (ب) دکلمې په آخرکښې امــکان لری چه په (و) بدله شی .

د (ق) حرف دپښتو په هغو کلماتو کښې لیدل کیږی‌چه دعربی یاترکی ژبو څخــه اخستل شوی وی، دادپښتو خپــل توری نه دی، پښتانه داتوری په (ك) بدلوی اوکله کله‌په (خ) بدلیږی لکه (وقت ــ وخت) اوکله پــه (غ) هم بدلیږی لــکه (قران ــ غران) .

(ع) او (ح) یوازې په عربی کلمو کښې مــوندل کیږی،

(ع) یاپه (ه) بدلیږی اویاله منځه وځی مگر کله چه له منځه وځی نوضرور همسایه غږیز توری ته تغیر ورکوی .

په پښتو کښی ابتدا په ساکن راتـلای شی، حتی دوه ساکنه هم دکلمې په سر کښې ممکن دی لکه (سخوندر) .

مونږ مخکښې وویل چه پښتو دیرش چوپ توری لری، همدا راز اتـه غږیز تـوری هم لـری چه پـه دې ډول دی: (ا،ه،ۀ،ی،ې،ی،ی،و) .

زورکی چه یومنځنی حرکت دی‌دپښتو ژبی‌دخصوصیاتو نه گڼل کیږی، ددې لاندې جوړه کلمو دپرتلنې‌نه تاسې‌زورکی معلوملای شیء : (گډ) دمشترك په معنی، (گډ) دپسه په‌معنی (تبره) لکه تبره چاړه، (تبرۀ) لکه تیرۀ چاکـو، «پل» دپښی اثر، (پل) دبخشش په معنی، ددې جوړه کلمو دوهمې کلمې زورکی لری .

په پښتو کښی هغه کلمې چه الف لری‌دهغو کلمونه جلا دی چه یوازې زور لری، دالاندې جوړه کلمې ولولیء : بار ـ بر، وار ـ ور، لاس ـ لس، هار ـ هر، اوداسی نور .

PROPERTY OF ACKU 1491

د (ع) او (ه) توری پښتانه په ځینو ځایو نو کښې د(ې) غوندی لولی لکه (طالع) چه دوی یې طالې او «مهربانی» چه دوی یې مېربانی لولی .

په پښتو ژبه‌کښې خچ ډیر اهمیت لری، خچ آزاد دی دکلمې په هره هجا راتلای شی مگر په لومړی هجا نسبتآلږ راځی لکه (اسمان) دلته په دوهم‌الف خچ دی، (تالنده) په‌الف خچ دی، (ژرنده) د (ر) نه وروسته په زوربانددی دی «ملگری» د «گ» نه وروسته په زورکی باندی دی .

هغه کلمې‌چه دحروفو رونې اوجـوړښت یې یوشان دی دخچ په ذریعه یې معنی سره بېلیږی لکه (پېښې) که خچ په لومړی (ې) راشی نوحوادث ورنه مرادیږی اوکه په دوهمی (ې) راشی نودتقلید معنی ورکوی،یالکه (جاله) که خچ‌اوفشار په الف واچول شی نومعنی یې دمرغیو آشیانه کیږی اوکه خچ په (ه) راشی نودخیگونو دکښتی معنی ورکوی .

کله چه په کلمو کښې بدلون او تغیر راشی دا امکان هم شته چه خچ دیوځای نه بل‌ځای ته نقل شی لکه (پښتون)

چه خچ په (و) باندې دی مگر په (پښتانه) کښې خچ د «ن» نه وروسته په زورکی دی، یاداسې نور دروا‌خلیء .

هغه غږیز توری چه خچ لری اوږده اداکیږی اوهغه چه خچ نه لری هغه لنډوی، دعلت توری چه د خیشومی (ڼ) ترخنگه واقع شی هغه هم دغسی صفت پیدا کوی .

برسېره په دې چه دکلمو په هجاؤ بـاندې خچ راځـی دجملې اجزاهم خچ لری، دیوه گروپ دکلمو په منځ کښېچه کومه ډیره مقصودی وی هغه مخصوص فشار اوخچ غواړیچه په دې وسیله دنورو نه توپیر پیدا کوی .

دهمسایه ژبو دتاثیر له کبله دپښتو په ځینولهجوکښې ددغې ژبې دعلت تورو څه تغیر کړی دی اوځېل اصلیآوازیې بدل کړی دی مثلا دکاکـړو په لهجه کښې (توری سترگـی) د اوږد (و) په ځای په څرگند (و) ویل کیږی .

دمختلفو لهجو دجریان په نتیجه کښې په ډیرو کلمـو کښې حرفونه سره مخکښې او وروسته کیږی اوځای بدلوی لکه (ورځ– روځ، مځکه – ځمکه، اوستری– وروستی،ولږه –

لوزه، ولیدل ـ لـویدل، اوریدل ـ ارویدل، همدا راز ددغـو راتلونکو کلمو په سرکښې تبدیل او تغیر ډیر لیدل کیږی : لمر ـ نمر ـ نور ـ مر، لمسی ـ نمسی ـ مسی اوداسې نور چه دې کار دلیك دود په مسایلو اودقاموسونو په ترتیبولـو کښې گرانی پیدا کړی دی . (۱)

پښتو خپل مخصوص گرامر لری چه دفارسی اوتاجیکی نه بیـل دی، پښتو صفت دخپـل موصوف سره په تـذکیر اوتانیث، افراد او جمعه کښې مطابق وی لکه تورمېږ، تـوره تخته ، تورې سترگی .

اسم ذات، اسم صفت، اسم عدد اواسم ضمیرپه پښتو کښې تصریف کیږی یعنی دوه حالته لری یویې اصلی‌اوبل‌یې فرعی، مثلا (سړی) په ملینه (ی) مـفرده صیغـه ده اواصل حالت دی اوکه عامل وربانډی‌راشی او وویل شی (دسړی‌کار

---

(۱) داگرانی اوس له منځه وتلی دی اودمعیاری لهجی دخوښونې په وجه یو یادوه شکله غوره بلل شوی دی .
(رشتین)

باید معلوم وی) په خرگنده (ی) دلته هم مفرده صیغه ده مگر په فرعی حالت کښې یعنی سړی په خرگـنده (ی) هم مفرده صیغه ده اوهم دجمعی ده، په فرعی حالت کښې مفرده صیغه ده اوپه اصلی حالت کښی دجمعې صیغه‌ده، دجمعې په صورت کښې فرعی حالت (سړیو) راځی لـکه (دسړیوکـار دهېواد آبادول دی) ، یالکه (پښتون) چـه فرعی حالت‌یې (پښتانه) دی، دلته تاسې وینیء چه پښتون او پښتانـه دواړه مفردې صیغی دی مگر پښتون‌په اصلی حالت‌کښی مفرد دی‌اوپښتانه په فرعی حالت کښې مفرد دی اوکه پښتانه په اصلی حالـت کښې واخلو نوبیاجمعه ده چه فرعی صورت یې (پښتنو)راځی یاداسې نور مثالونه درواخلیء .

د پښتو د افعالو سیستـم یـوه انـدازه سختی لـری اوخصوصاً بیا گردانونه یې‌په دریو اړو زمـانو کښې پـوره سخت دی .

د پښتو افعال دوه حالته لری یو استمراری بل مطلق، استمراری لکه (خوړ) اومطلق لـکه (وخوړ) .

باید داخبـره زده شي چـه مطلق په خـو شیونو سره راتلای شي، لومړی د (و) په زیاتوالی سره لکه (ورسید) چه استمراری صورت یې (رسید) دی، (ونیسه) چه استمراری صورت یې (نیسه) دی اوکله د (کښې) په زیاتوالی سره هم راځی لکه (کښیږده) چه استمراری صورت یې (ږده) دی.

دوهم دمعاون فعل په کـومك سره لکه (تېرشه) چـه استمرار یې (تېرېږه) دی.

دریم دخچ په بدلون سره لکه (پرېووت) که خچ اوفشار په (ې) راشي نومطلقه ماضي‌ده اوکه په (و) راشي‌نواستمراری ماضي ده .

د حال په صیغو کښې دڅولو غایبو دپاره‌یوه صیغه‌راځی لکه (کوی) مثالونه یې په دې ډول دی: (دی‌کار کوی، داکار کوی، دوی کار کوی) .

دپښتو په خصوصیاتو کښې یوه داقاعده هم ده چه په متعدی ماضی کښې فعل په تذکیر اوتانیث او افراد اوجمعـه کښې دمفعول تابع وی نه دفاعل اوداهم یادساتل په‌کار دی

چه فاعل به په فرعی حالت کښې وی لکه (ماکتاب‌واخیست)، (سړی «په‌خرگنده ی» کتاب‌واخیست)، (سړیوکتاب‌واخیست) دلته تاسې وینیء چه په پورته دریواړو حالتونو کښې فعل (واخیست) دمفرد مذکــر په صورت راغلی دی اوداځــکه چه مفعول (کتاب) په دریواړو صورتونو کښې مفرد مــذکر دی اوفاعل‌ته (ما، سړی، سړیو) کوم‌اعتبار نه دی ورکول شوی اوپه دې مثالونوکښې داهم وینیء چه فاعل پــه فرعی حالت کښې دی ځکه(ما) د(زه) فرعی‌حالت‌دی او«سړی»په خرگنده‌ی د (سړی) په ملینه‌ی فرعی حالت دی او (سړیــو) د «سړی» فرعی اودوهم حالت دی .

پښتو دېرې لهجې لــری مــگر په دوه لهجو کښې سره خلاصه کیږی چه یوه ختیځه او بله لویدیځه ده، لکه چه‌مونږ مخکښې ورته اشاره وکړه، ددې دوه لهجو لوې تفاوت یــو په (ښ) کښې دی چه لویدیځ یې تقریباً د (ش) غوندی‌وایی اوختیځ یې د (خ) په شان وایی اوبل په (ږ) کښې دی‌چه په

لویدیځه لهجی کښی د (ژ) غوندې ویل کیږی اوپه ختیځـه کښی د (ګ) په شان ادا کیږی .

ددې دوه لهجو دغه لاندی فرقونه هم دیادونې دی :

هغه مونث اسمونه چه چه آخر کښې بې خچه (ه) لری لکه (سترګه) په ختیځه لهجه کښې دجمعی اودتغیر په حال کښې مجهوله (ې) راځی لکه: (سترګې) اوپه لویدیځه کښې په څرګنده (ی) راځی لکه (سترګی) .

هغه مونث اسمونه چه په آخر کښی الف لری لکه(غوا) دختیځ ګروپ دیوسف زیو په لهجه کښې مفرد اوجمع یوقسم استعمالیږی لکه یوه غوا، پنځه غوا. (۱) مګر دومندوپه‌لهجه کښې چه دوی هم دختیځ ګروپ له جملې نه دی دجمعی صیغه

---

(۱) دغه خبره سمه نه ده. دغوا کلـمه په ټولو لـهجو کښی قیاسی جمعه لری: غواوی، غواګانې، یوازی کله کله‌مفرد لفظ (غوا) دجنس په توګه دجمع په ځای کښې هم ویل کیږی.

(رشتین)

(غواوې ـ یاغواګانې) استعمالیږی، ددې لهجی فرقدلویدیځی لهجې سره یوازې په (ی) کښې دی چه لویدیځ یې‌په څرګنده (ی) وایی ۰

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مذکر دپاره سوفکس (ان) راځی تردې چه په بې سا جمعـوکښی همدغه سوفکس ویل کیږی لکه نوم ـ نومان ۰

د (دوه) عدد په ختیځه لهجه کښې دمونث شکل‌نه لری اوویل کـیږی دوه سړی، دوه ښځی مـګر په لویدیځه کښې دمونث دپاره (دوې) ویل کیږی مثلا دوه سړی، دوې ښځی.

په لویدیځه لهجه کښې دجمعی مخاطب دپاره د (است) خاتمه راځی‌لکه تاسې‌وایاست، تاسې‌تېریداست، تاسې‌یاست.
مګر په ختیځه کښی بیا فعل داخاتمـه نه لری هلته داسی ویل کیږی: تاسی وایی‌ٔ، تاسې تېریدی‌ٔ، تاسې یی‌ٔ. ددې توپیر سره سره په لویدیځه لهجه کښې دمفرد غایب مذکـر دپاره په ماضی فعل کښې د (ی) خاتمه راځی لکه (ورسیدی) چه په ختیځه کښې (ورسېد) ویل کیږی ۰

په لویدیځه کښې د (پر) ادات استعمالیږی چــه همدا
ادات بیا په ختیځه کښې په (په) ویل کیږی .

په ختیځه لهجه کښې د (نــه) لاحقــه راځی چه بیا پــه
لویدیځه کښی (څخه) استعمالیږی .

(په ښار کښې) دا عبارت پــه ختیځــه اصطلاح کښې
(ښار کښې) ویل کیږی، مثلا ښار کښې وم .

دغه ډېر ویل کېدونکی مصدر (شول) په لویدیځه‌کښې
اکثر په (سول) سره ویل کیږی .

سره ددې‌چه په لهجــو کښې تــوپیر شته ، دخــتیځو
اولویدیځو لهجوخلك په ښه شان‌سره کولای شی چه‌یوتربله
سره ترډیر وخته وګړیږی اوپه مطلب سره وپوهیږی .

پښتو مختلفې اوډېرې لهجې لری‌چه تراوسه پورې‌تولې
په پوره اندازه سره نه دی څېړل شوی .

د (ګریر سون) په کتاب کښې دپښتو لهجو دیوې‌برخی
مختصر خواص بیان شوی دی اودهغو نمونې ورکښې راغلی
دی مګر پوره معلومات اوکافی مواد ددغو لهجو په باره کښې

دناروېژی (مارگینستېرنې) په‌کارونو کښې ځای شوی دی اوهلته پوره مطالعه کیدای شي .

تراوسه پورې په دې باره کښې کار نه دی شوی چه ادبی ژبه څومره تاثیر په لهجو اچوی، دملی ژبې دپراختیا په وخت کښې دغه تاثیر په ښوونځی، اردو اوپه دایروکښی ډیر قوی دی .

دپښتو هغه قاموس چه دپښتو ټولنې له خوا چاپ شوی دی ددې خبرې ښه مثال دی چه پښتو مختلفې لهجې لری اودنورو ژبو لغات هم ورکښې ننوتی دی .

سره ددې چه گرامری جوړښت مختلف اودلغاتو پانگی یورازنه دی بیاهم دپښتو لهجو نه یوه متحده ژبه جوړه ده، دمختلفو لهجو خلك کولای شي چه یوتربله سره خبری اتری وکړی اویوبل‌ته خپل مطلب ښکاره کړی، مثلا وردگی کولای شي‌چه دوزیرستانی سره خبری وکړی، وزیری کولای شي‌چه دمومند سره وگړیږی، مومند کولای شي چه دمنگل سره‌مرکه وکړی، منگل کولای شي چه قطغنی سره خبرې اتری وکړی،

قطعني کولای شي چه دشنواری سره مفاهمه وکړی‌اوشنواری کولای شي چه دهراتی پښتانه سره آزادې خبری وکړی ۰

د خلیل مومندو یا پېښوری لهجه ختیځې لهجی تـه منسوبه ده، ددې لهجی له خواصونه یوادادی چه (ژ) پکښې په (ج) بدلیږی، لکه (ژوند) چه دوی «جوند» وایی، په ماضی کښې دمفرد غایب دپاره مثلا د (راغی) په ځای (راغلو) وایی، د (ورسید) په ځای (ورسیدو) ویل کیږی ۰

دربط ادات (دی) په دې لهجه کـښې د (دې) غـوندی ویل کیږی، پېښوری لهجه دختیځی ادبی ژبې دپاره اساس گرځېدلی دی ۰

غلجی لهجه په ختیځ گروپ کښې دویونکو له حیثـه ترټولو زیاته ده، د (ږ) او (ښ) پـه آوازونـو کښې دالهجه ځانله خپل خصوصیت لری، دضمیرونو په ویون کښې دنورو لهجونه بېلوالی لری، مثلا د (زما) په ځای دوی (دما) وایی، دستا په ځای (دتا) وایی، دتلـل دمصدرنه په مطلقه مـاضی کښې دنورو ختیځو لهجو غوندې (لاړ) وایی چه داصورت بیا په لویدیځه لهجه کښی (ولاړ) ویل کیږی ۰

باید ووایو چه ډېر لویدیز غلجیان‌کندهاری پښتووایی.

یوسف زایی لهجه دنورو لهجونه په دې کښې امتیاز لری‌چه دوی (ږ) کټ مټ د (ګ) غوندی وایی او «ښ» عیناً دساده (خ) په شان تلفظ کوی، د (څ) توری د «س» غوندې وایی لکه (څوك) چه دوی یې (سوك) وایی. همدا راز «ځ» په ساده (ز) بدلوی او (ژ) په «ج» بدلوی لکه «ژرنده» چه په دې لهجه کښې جرنده ویل کیږی .

د (ته) لاحقه د (له) غوندی وایی، مثلا د «ماته»په ځای (ماله) وایی، د (په) ادات په دې لهجـه کښې د «پا» غوندی ویل کیږی او د (به) مشهوره علامه د (با) غوندې وایی لکه (خپل پلارته با «به» ورشم) (۱) .

په دې لهجه کښې ډېر آثار لیکل شوی‌دی اوډېرادبیات

---

(۱) دلهجو ددغه اختلاف سره سره بیاهم په لیك دود کښې مهم فرق نشته او (په) او (به) په همدغه متحد معیاری شکل لیکل کیږی .

لری. داپریدیو لهجه یوه له هغو لهجو نه ده چه دختیځو لهجو په منځ کښی پوره بیلوالی لری، د (پلار)په ځای (پلور) وایی، د (ګار) په ځای (ګور) استعمالوی، د «لاس» په ځای «لوس» وایی، د «درته» او (ورته) ضمیرونه دوی (دېرته) او (ویرته) وایی، دظرف کلمه (دلته) د «دېلته» غوندې تلفظګوی اوخصوصاً ډېر ښکاره توپیر په دغو راتلونکو ضمیرونوکښې لیدل کیږی: د (زما) په ځای ددوی په لهجه کښې (اېما) ویل کیږی، د (ستا) په ځای (اېتو) ویل کیږی، «دهغه» په ځای پکښې (ایغه) وایی اود (دهغوی) په ځای اېغو ویل کیږی.

دبنګښ لهجه دپښتونستان په لویدیز کښې ویل‌کیږی، ددې لهجې دخصوصیاتو نه د(خلیل مومندو غوندې) دماضی فعل دغایب په صیغه کښې د «و» دتوری زیاتوالی دی مګر دخلیلو په لهجه کښې د «و» توری ضرور زیاتیږی اوپه دې لهجه کښې ضروری امر نه دی کله پکښی خفی «ه» هم د «و» په ځای راځی لکه د(ورسید) په ځای دوی ورسیدو یاورسیده وایی، په دې لهجه کښی «ځ» د (س) غوندی ویل کیږی او(ځ)

ورکښې د «ز» غوندې ده، داهم باید وویل شی چه دفعلحال دغایب صیغه یعنی (کوی) په دې لهجه کښې (کـی) غوندې ویل کیږی، داهم امکان لری چه دالهجه دخلیل مومندودلهجی یوجز وګڼل شی ۰

په لویدیز کښې ترټولو زیاته خپره لهجه دورانۍ لهجه ده، ددې لهجی ستر خصوصیت په افعالو پـورې د (است) لاحقه ده ـ (تاسیولاړ است، تاسیوایاست)، په ماضی فعل کښې داسی ویل کیږی:

(ورسیدی، څواب یې ورکی۰)

د (پر) ادات دلویدیزی لهجی له خصوصیاتو نه دی ، وګوریٔ چه ګـل پاچا الفت د (پـر) دادات په بـاره کښې څه لیکی :

(که څه هم (پر) او «په» غیر مهمې کلمی ښکاری مګـر دادبی شکل په ښلوالی کښې ددوی اهمیت ډېر لوی دی۰)

په دورانۍ لهجه کښې د (کړل) دمصدر نـه لنډ شکل ډېر استعمالیږی مثلا (راکه!) بې (ړ) ویل کیږی، د «شول»

مصدر د «سول» غوندی ویل کیږی (راسه!) وایی .

ددې لهجې دمتنونو نمونې محمدګل نوری په دوه ټوکه (ملی هنداره) کښې راوړی دی چه په کابل کښې دپښتوټولنې له خوا چاپ شوې ده، ددې دوه ټوکو ټول مطالب قصې اوافسانې دی مګرله بده مرغه‌چه عربی‌توری دلهجوخصوصیت نه شی ښکاره کولی .

دختکو لهجه یوه مهمه لهجه ده ځکه دخوشحال خان نه نیولی ترزمونږ دزمانې پورې دغه قوم ډېر اوښه لیکوال لری، د (ورته) ضمیر په دغه لهجه کښی د (وېرته) غوندې ادا کیږی، په دې لهجه کښی‌هم «ښ» په «س» او «ځ»په ساده (ز) بدلیږی مګر نه دټل دپاره، شخصی ضمیر (زه) د «زې» غوندی او «ته» د «تې» غوندې ویل کیږی، دختکو لهجی‌سره بنوڅی لهجه ملګرې کیږی .

دکاکړو لهجه له بده مرغه تراوسه پوری نه ده څېړل شوې، ددې لهجی دخصوصیاتو نه یودادی چه مجهول (و) په معروف (و) سره بدلوی لکه (تورې سترګې) چه دوی یې په معروف «و» سره وایی .

دمروتو لهجه هم پوره نه ده ـ مطالعه شوې .

وزیرستانی لهجه دښښو له کبله یوه مهمه لهجه ده، دالهجه په ختیز گروپ کښې داپریدیودلهجې سره سرخوری، په دې لهجه کښې معروف (و) په معروفه (ی) بدلیږی لکه (مسود) چه دوی یې (مسید) وایی اومجهول «و» ورکښې په مجهوله «ې» اوړی لکه «مور» چه دوی یې «مېر» وایی یاخلور چه دوی یې څلوېر وایی، د (کښې) لا حقه د (کشی) غوندی وایی چه دالاحقه په ختیزې لهجې کښې د (کې) غوندی اوپه لویدیزی کښې د .کی په معروفه «ی» ویل کیږی .

دوزیرو سره دنورو پښتنو راشه درشه څه گرانه غوندې ده لکه چه دې کارته (لوریمر) چه خپل منوگراف یې دوزیری لهجې په باره کښې لیکلی دی اشاره کړې ده. (۱)

---

(۱) څه رنگه چه دنورو پښتنو راشه درشه وزیرو سره لږه ده نوددوی لهجه نگه پاتې شوې ده اونورو لهجوورباندی تاثیر نه دی کړی اوهمدا وجه ده چه وزیری لهجه دنورو پښتنو دپاره څه ناآشنا غوندې ده . «مترجم» .

نوموړی لیکی: (تقریباً دهرکلی لهجه د بل کلی د لهجی نــه بېله ده، ترڅو چه دالهجه دومره ګڼه وړه ده چه کله کله یوه کلمه هماغه یوسړی په بېل بېل ډول وایــی مــګر سره ددې توپیره بیاهم دوه وزیریان یوتربله سره په آزاد ډول خبری اومفاهمه کولی شی ... وزیری لهجه په صرف، په لغاتــو اوحتیپه اصطلاح ګانو او عباراتو کښې په پوره اندازه سره دهغی لهجی نه چه دکوهــاټ اوپېښور پــه سرحدونو کښې ویل کیږی توپیر اوبېلتون لری. هغه چیری دشمالی ځایونــو سړی دوزیری سره چه دواړه ګرځنده خلك نه وی دلومړی ځل دپاره یوځای شی نوپه تکلیف سره به یودبل په خبــرو پــوه شی اودا امــکا ن هــم شته چه په ځینو شیانــو سره ونه پوهیږی مګر دومره خبره شته چه دا دواړه ډېر ژریودبل ژبه زده کولی شی خومانه دامعلومــات نشته چه ګــوندی دبلی سیمی کوم پښتون به وزیری لهجه زده کړی وی اوپه هغی به ګړیږی) .

تراوسه پورې تقریباً د ځاځیو، ځدرانو اومنګلوپه لهجه

کبنې کوم معلومات نه ؤو مگر په ۱۹۶۱ کال کبنې د کابل مجلې په (۵۰۱) گڼې کبنې دلوه‌ړې ځل دپاره یوه اوږده‌مقاله دمحمدصدیق روهي په قلم (دخوست محلي لهجې) چاپ‌شوه، ددې مقالې نه معلومیږی چه دا لهجه په (واویز) گروپ ورگډیږی یعنې الف پکبنې په (و) بدلیږی لکه (کتاب) چه دوی‌یې (کتوب) وایې او (لاړ) په لوړ تلفظ کوی. برسېره په دې ددې لهجې خلك مجهول (و) په مجهوله (ې) بدلوی لکه «گوره» چه دوی یې (گېره) وایې اومعروف (و) په‌معروفه «ی» بدلوی لکه (درومې) چه دوی یې (دریمې) اداکوی یالکه «نوم» چه دوی یې «نیم» وایې (۱) .

---

(۱) دنباغلي اسلانوف دغه مقاله یوه درنه علمي مقاله ده اوپه لهجو کبنې یې زیات لټون کړی دی.که څه هم‌په‌ځینو مثالونو کبنې ورسره مونږ اختلاف لرو مثلا دخوست‌په‌لهجه کبنې په (و) باندې دالف او په (ی) باندې د «و» بدلونه دوزیرستان او اپریدو دلهجو مهم امتیاز دی چه دخوست لهجه هم دهغو تابع ده اوکوم ځانله اختصاص نه لری .
(رشتین)

دټـولو پښتنو دلهجو نه وانیځی لـهجه زیات بیلتون لری تر دې چه مار گنستهرن لیکی چه دالهجه امـکان لری چه یوه بله مخصوصه ژبه وی .

په ١٧٤٧، ع کال کښې چه د کـندهار ښار دافغانستان پایتخت شو له هماغه وخت نه داتلسمی پیړی ترآخره پوری دټولو جنوب لویدیزو پښتنو دپاره کلتوری او اقتصادی مرکز وگرځید ، دورانی لهجه په دغه وخت کښی قدم په قدم وسیعه اوپراخه شوه؛ دقومی لهجی نه یـې دټول کـندهار د خاورې لهجی ته یې ارتقا وکړه .

احمدشاه بابا دکندهار په ښارکښی قومونوته په بیلوبیلو کندیو کښی ځایونه ورکړل (مثلا ترنن ورځی پوری دانـوم شته دبامیزو کوځه) .

دټول ښار لهجه دورانی لهجه شوه په کومه چه په خپله احمدشاه بابا گړید، ډیرو لویدیزو غلجیانو کندهاری لهجه ومنله ، مثلا هغه لومړی پښتو درسی کـتابونه چه مـولوی صالح محمدخان چه په خپله غلجی دی لیکلی دی هغه په کندهاری

(دورانی) لهجه دی لکه چه دا مطلب په خپله مولف دلومړی
کتاب په سریزه کښې څرگند کړی دی مگر اوس په افغانستان
کښې په زیاته اندازه غلجیی لهجې هم پرمختگ کړی دی
اواستعمال یې ډېردی، ددی خبرې دلیل دانه دی چه گوندې
ډېر لیکوال او ژورنالیستان غلجی لهجه لیکی اوددې لهجې
ښبتنان دی بلکه دلیل یې دادی چه پایتخت (کابل)په داسې
سیمه کښی پروت دیچه شاوخوا ورنه زیات غلجی قومونه
پراته دی اوپه خپله په ښار کښې هم ډېر اوسیږی .

د یوه ادبی فورم په جوړیدنه کښې د دواړو لهجو
دخصوصیاتو یوځای کېدل یوضروری امر دی اودادی مونږ
وینوچه ختیز پښتانه د (یـیء) په ځای (یاست) او د «په»
ادات په ځای «پر» وایی او همداسې نور . دلویدیزی پښتو
خصوصیات اوس په ختیزی کښې رواج لری اوله بلی خوا
لویدیز پښتانه هم دختیزی لهجی دخصوصیاتو نه استفاده
کوی مثلا د (ښخه) په ځای د (نه) لاحقه استعمالوی .

باید وویل شي چه دلویدیزی ادبی پښتو اساس‌دورانی لهجه ده لکه چه دختیزی ادبی پښتو اساس پېښوری لهجه ده .

د صالح محمد خان درسی کتابونه، دپنزل گرامر اودشوروی افغان پیژندونکی لیبیدیف گرامر لویدیزه لهجه معرفی کوی اوبدیعی نثر نمونی یې دبېنوا، زمریالی اونورو په آثارو کښی دی او دقاضی رحیم الله خان دوه کتابونه دختیزی پښتو دپاره خدمت کوی اود بدیعی نثر نمونی یې دمنشی احمدجان اونورو په آثارو کښی لیدل کیږی .

افغان ملت دخپلو خاصو تاریخی شرطونو له مخه جوړ شوی دی، مونږ په څرګند ډول نه شوویلای چه د (پښتون اوپښتو) نومونه کله پیدا شوی دی خو هغه‌یادداشتونه چه دلومړی څل دپاره زمونږ ګوتوته راغلی دی اوددې قوم یادونی پکښې شوی دی هغه د شپږمې عیسوی پېړ ی سرحدته رسیږی .

دشپاړسمی پېړی‌په کتابونو اوآثاروکښې د(پښتونخوا)

ذکر ډېر راغلی دی، پښتونخوا دپښتنو سیمې یا هیواد تــه وایی، نورو ملتونو ټولو پښتنوته (افغان) وایه او اوس هــم افغان ورته وایی .

دپښتنو تاریخ اودژوند کارنامې‌یې په لومړیو اومنځنیو پېړیو کښې په کافی اندازه سره نه دی څېړل‌شوی، شوروی پوهانو په دې نژدی وختونو کښې دپښتون ملت دجــوړېدو مسایل ترکتنې لاندې نیولی دی اودوی دتــاریخی اړخونــو په څېړنه مشغول دی .

د دوه (انگلو ــ افغان) جــگړو په نتیجه کښې پښتون ملت ۱۹ پیړی په آخر کښې ټوټې اوپه دوه برخووویشل‌شو، برسېره په دې له ډېری مودې څخه قبایــلی فــرق‌اوبیلوالی منځ‌ته راغی چه بیا په تدریج سره دوی په عمومی اقتصادی پرمختگ کښې ورگډ شول مگر دغه پرمختگ داستعمارچیانو دېرله پسی حملو په اثر وځنډېد، د دریاب د تجارتــی لاری بندیز دپښتنو په اقتصادی انکشاف ناوړه اثــر وکــړ اوهم دپښتنو په‌خاوره انگلیسی سیــا ســت دغــه نــو مــو ړ ی پرمختگ ته لوی تاوان ورساوه .

دغو پورتنیو علتونو لکه چه دپښتنو اقتصادی‌پرمختګ اوقومی جوړښت خراب کړ دغه شان یې ددوی دملی ژبې جوړېدنه هم ویجاړه کړه .

دېرې پېړۍ د پښتنو دسیمې دولتی ژبه فارسی وه، ددې ژبې رول هغه وخت ډېر زیات شو چه د۱۸ پېړۍ‌په آخر کښې دافغانستان پایتخت دکندهار نه کابل ته رانقل شو مګر دومره خبره ده چه لاپه هماغه وخت کښې داسې سببونه موجود ووچه دملی ژبې (پښتو) دجوړښت سره یې کومک کاوه .

په دولسمی پېړۍ کښې پښتو زیات ادبیات لرل چه توری او حروف یې د عربی او د خوارزم د مړې ژبې نه مخالف وو .

دپښتنو دفولکلور ډېرښت اودعشقی شعرونو زیاتوالی لا اویا کاله وړاندې ډارمستېټر یاد کړی اوستایلی دی .

داوه لسمې پېړۍ.دپښتو دادب تاریخ مونږ ته داسې نومیالی اووتلی شخصیت را په ګوته کوی لکه خوشحال‌خان

ختټک، دی يوازې شاعر نهٔ بلکه جګړن هم ؤ، دی دپښتنو ديووالی اواتحاد سخت طرفدارؤ، دده آرزو يـوقرن وروسته احمدشاه بابا پوره کړه، احمدشاه بابا پښتانه قبـايل سره يوکړل اوپه ۱۷٤۷ کـال کښې يې د پښتنو دولت منځ تـه راوويست او قبايلی تفرقوتـه يې خـاتمه ورکړه، احمدشاه دشعر په نړی کښی دخوشحال خان تابع اوپيرو دی .

پښتو ادب په شپاړسم او اوه لسم قـرن کښې‌پـه مخصوص ډول سره وده اوپرمختګ وکړ ، ددې انکشاف يـوه بـرخه دروښانيانو په نهضت اوحرکت پوری اړه لری، ورپسی‌داسی شاعران لکه خوشحال خان اورحمان منځ‌ته راغلل چه ددوی د آثارو مننه ترنن ورځـی پـوری په پـرله پسی ډول سره دشاعرانو له خوا کيږی .

دشپاړسمی نه تراتلسمی پيړی پورې دپښتو ادبی ژبه بايد چه غور سره وپلټل شی اودمختلفو اړخونو څيړنه يـې ضروری ده. اوهم يې متنونه چه په عربی خط ليکل شوی دی اوربدلوته اړدی، خصوصاً بيا د (خيرالبيان) هغه خطی‌کتاب

چه دوهم ځل مونـدل شوی دی او دهغـه وخت مخصوص دايرةالمعارف دخوشحال خان (دستار نامه) بيا پوره کـتنه غواړی که څه هم دستار نامه نسبتاً په ساده او آسانه ژبـه ليکل شوی ده .

دهغه وخت ادب داسی شاهدی ورکوی: لـوړی داچه دهغه‌وخت‌دلهجوتوپيرلږ څرگند شـوی دی او دوهـم دا چـه دغه توپير دقومونـو په مـنځ کښې د کـلتوری مبادلی مخه نه ده نيولې .

دشپاړسـم او اتلسم قـرن دادبی پښتـو (تحـر يـری) څېړنه اوپلټنه بايد ديوې دلې پښتنو پوهانو له خواپه تدريج سره عملی شی، دهرپخوانی ليکوال دکلام لغوی اوگـرامری خصوصيات په مفصل ډول سره تجزيه اوڅيړل شی، داکار شروع شوی دی لکه دخوشحال خان خټك دکلام دگـرامری خصوصياتو په باره کښې دلوړی ځل دپاره يوه مقاله په‌کابل مجله کښې نشر شوه. بنايی چه دغه قيمتی کـار ژر تر ژره سرته ورسيږی .

داوه لسمی پېړۍ نه راپه دې خوا د ختیزو پښتنو تجارتی او کلتوری مرکز پېښور په خپل انکشاف شروع وکړه اودلویدیزو پښتنو اقتصادی، سیاسی اوکلتوری مرکزکندهار له اتلسمی پېړۍ څخه په خپل پر مختګ پیل وکړ، دکندهار دښار اوسیدونکی اساسا دورانی دی‌اوپه پښتو ګړیږی،دنورو قومونو نمایندګانچه دوی سره راشه اودرشه لری هغوی‌هم ددورانی لهجی خصوصیات استعمالوی .

باید وویل شی چه لویدیز غلجیان‌مثلاخټک‌هم کندهاری پښتو وایی لکه چه ځینی پووندە غلجیان دالهجه وایی .

په اتلسم قرن کښې په دورانی حکو مت کښې پښتو په اردو اوعسکری مرکزونو کښی حکمرانی لرله، څه موده پخوا چه په پېښور کښې داحمدشاه دقضایی چارو دلاسی‌خط کتاب وموندل شو هغه په پښتو اوپه کندهاری لهجه ؤ (۱).

تقریباً دیوې پېړۍ په موده کښې (داتلسمی آخر اود

---

(۱) بنایی چه دده مطلب احمدشاهی فتاوای وی .

نونسمی سر) دپښتو ادبی آثارو ماتی وکړه مگر فولکلور اوعشقی اشعارويې ادامه درلوده .

دنو نسمی پیړ ی په دوهمی نیمایی په پیښو ر کښې پښتو ادبیات بېرته راژوندی شول، ددې ادبیاتو دانکشاف سره په هند کښې دلیتوگرافۍ ددستگاه پیدا کیدلو زیات کومك وکړ .

دشلم قرن په اوايلو کښې په افغانستان کښې دمورنۍ ژبې پښتو سره علاقه قوی شوه، داعلاقه دپښتنو دملیويښتیا اوبیدارۍ سره مستقیمه رابطه لری. دپښتنو ددې ملی ويښتیا اوحرکت یوشاهد دادی چه دوی هغه تللی خپلواکی بېرته لاس ته راوسته اودننه په هېواد کښې يې يولړ اصلاحات وکړل .

په ۱۹۰۳ ع کال په کابل کښې دلومړی ځل دپاره یومنځنی مکتب تاسیس شو چه دملی منورینو په راپیداکولو کښې يې کومك وکړ .

په سراج الاخبار کښې چه دیومشهور پوهاند افغان

محمود طرزی ترکتنی لاندې نشرېده دپښتو ډېر مواد پکښې نشرېدل .

په ١٩١٦ کال په کابل کښې دپښتو لومړی درسی کتاب په لویدیزه لهجه دمولوی صالح محمد خان له خوا نه چاپ شو .

په ١٩١٩ کال کښې چه پښتنو خپلواکی لاس ته راوسته نودې کار دمملکت دانکشاف دپاره عموماً اودکلتوری چارو دپرمختګ دپاره خصوصاً ښه مناسب شرطونه برابر کړل اوهمیې دملی ژبی پښتو سره علاقه قوی کړه .

له دغه وخت نه راپه دې پلو دمکتبونوشمېر مخ پرزیاتیدو دی، درسمی معلوماتو له مخی په افغانستان کښې په ١٩٤١ـ ١٩٤٢ کلونو کښې ٣٣١ ابتدایی اومنځنی مکتبونه موجودوو چه په هغوکښې څلور شپیتو زرو شاګردانو تحصیل کاوه اوپه ١٩٦٠ ـ ١٩٦١ کلونو کښې ١٠٥٥ مکتبونه جوړ شول چه دشاګردانو شمېریې ١٦٥٥٦٩ ته رسید .

په ١٩٣١ کال په افغانستان کښې (دکابل پوهنتون)

جوړ شو ، په مملکت کښې دا لومړی ځل دی چې پوهنتون
کښل کیږی .

دخپلواکۍ دګټلو څخه وروسته په پښتو ژبه یولړ
اخبارونه اومجلې راووتلې .

په کابل، کندهاراوجلال آبادکښې دپښتو درسي کتابونه
چاپېدل، دخپلواکۍ دجنګ په وخت کښې په ۱۹۱۹ کال کښې
ډېرو پښتنو په اخبارونو کښې پښتو اشعار چاپول اویوچټک
حرکت روان ؤ. د (اعلیحضرت) محمد نادرشاه دپادشاهۍ
په وخت کښې دپښتو ژبې تعمیم اوانکشاف د پاره ځینې
موسسې جوړې شوې اودا اقدام ځکه وشو چه پښتو ددولتی
ژبې په حیث پیژندل کیده. ددغې ژبې د انکشاف ضرورت
اوحتمي پرمختګ داعلیحضرت محمدظاهرشاه ددورې په دولتی
پروګرام کښې په ۱۹۴۳ کال کښې شامل شو، په دغه کال
په کندهار کښې (پښتو انجمن) جوړ شو ددغه انجمن له خوا
پښتو مجله خپریدله اوهم یې دوه ټوکه پښتو خود آموزه
دفارسي ژبو دپاره چاپ کړل .

په ۱۹۳۶ کال کښې پښتو ددولتی اورسمی ژبې‌په‌حیث اعلان شوه، دپادشاه په فرمان کښې ټول حکومتی‌کسان‌دپښتو په زده کړه مکلف شول اودپښتو رواجېدل په دولتی دایـرو کښې دفـارسی سره یو ځـای ضروری وښودل شو. پښتو قدم په قدم سره دلیکنې په کارونو او رسمی ځایو نـو کښې عاموالی پیدا کړ، په ټولو مکتبونو کښې دپښتو ژبې تدریس جاری شو اوپه ټولو وزارتونو اوموسساتوکښې دپښتورسمی کورسونه جوړ شول چه وظیفه یې ددغی ژبې پراختیااودرسی ښودنه ده .

په ۱۹۳۷ کال کښې دکندهـار اود کـابل پښتو ادبی انجمنونه سره یوځای شول اوپښتو ټولنه ورڅخه جوړه‌شوه، دپښتو ټولنې وظیفه اوهدف خلکوته پښتو ورزده کول،پښتو عامول اوپښتو ادبیاتوته انکشاف ورکول دی .

له ۱۹۳۶ کال څخه راهیسی یولړ اخبارونه یوازې پـه پښتو ژبه چاپیږی اوهغه خپرونې چه په فارسی ژبه دی هلته هم دپښتو یوه برخه شته .

له ۱۹٤۰ کال څخه راهیسې ادبي او بدیعي (کابل مجله) په پښتو نشریږي دا مجله دپښتو اکاډیمي ارګان دی، دې مجلې دپښتو لیکوالو اوددوی دکارونو په پیوالی اوراټولولو کښې ډیر مهم رول لوبولی دی او لوبوي يې.

له ۱۹٤۳ کال څخه راهیسې دکابل راډیو په خپل فعالیت شروع کړی ده چه په پښتو او فارسي نشریات کوي.

په ۱۹٤٤ کال کښې دکابل په پوهنتون کښې دادبیاتو فاکولته پرانستل شوه، دغې فاکولتې ډیر ادیبان او پوهان منځ ته راوویستل.

له ۱۹٤۹ کال نه راهیسې په پښتو او فارسي په ډیرو ټوکونو کښې افغان دایرةالمعارف (آریانا) چاپیږی.

دمطبعې دکارونو انکشاف او پرمختګ ته ډیره توجه شوې ده، په مرکزي برخو کښې په تدریج سره لیتوګرافي چاری په تیپو ګرافی بدلې شوې چه په مطبوعاتي کارونو کښې تیزي پیداشي اودکتابونو اونورو نشریاتو اندازه زیاته شي.

په عمومي ډول سره دمملکت دتیزاقتصادی اوکلتوري پرمختګ

له کبله په دې شلو کلونو کښې یوه معلومه نتیجه دافغان ملت
لاس ته ورغلی ده .

له ۱۹۳۷ کال څخه راپه دې خوا پښتو ادب یوښکاره
اومحسوس موفقیت اوکامیابی ته رسیدلی دی، د اشعارو
دانکشاف سره دنثری نوعی انکشاف اوپرمختګ هم روان دی،
قصې په کښې پیداشوې، نکلونه اوافسانې په کښې لیکل کیږی
اوپه دې وروستیو کلونو کښې دلوړې ځل دپاره دپښتنو
لیکوالو رمانونه دنړۍ مخته راووتل ډرامه نویسی په کښې
منځ ته راغله او په پوره اندازه سره پښتانه لیکوال
پیدا شول .

دښوونځیو انکشاف، دراډیو نشریاتو اودډرامو لیکلو
دادبی ژبې او داولسی لهجو ترمنځ تناسب ټینګ کړی دی .

افغانی لیکوالو اوعالمانو څوځلی دادبی ژبی اودپښتو
دلهجو دتناسب په باره کښې غونډې سره کړی اودامسایل یې
منځ ته رااچولی دی، په دې موضوع کښې نوی کار په ۱۹۶۱
کال کښې دکابل مجلی په ۴۹۲ ګڼې کښې د (معیاری پښتو)

ترعنوان لاندی مقالــه ده، په دې مقالــه کښې ویل شوی دی «چه دټولو نه لوړی باید دادبیاتو اصل منبع وپلټواوزده یې کړوچه هغه دملت ژبه ده، باید په پــوره معنی سره دپښتو لهجې زده کړو اوله هغو څخه یوه معیاری لهجه غوره کړو».

دغېرو ښوونځیودجوړېدو،دراډیو دنشریاتو اوپه عمومي ډول سره دخلکو دراشه او درشه له برکته دادبې ژبې اولهجو په منځ کښې اشتراك سره قوی شوی دی مګر دلته داهم باید ووایو اوپوه شوچه کــومه محاوره چه پــه وړو کتوب کښې زده شوی ده هغه په ټولــه معنی سره ساتلــی پاته شوی ده اوعادات نه ځی دمثال په ډول داسی لیکوال او دپــښتو ژبــی ادیب لکه ګل پاچا الفت په محاوره کښې «کیی» وا یې او پــه لیك کښې بیا ددې کلمی ادبی شکل «کوی» لیکی :

په ۱۹٤۲ په کابل کښې دپښتنو لیکوالو اوپوهانو یوه جرګه جوړه شوه دوی تصمیم نیولی ؤ چه یو معلوم معیارمنځ ته راولی‌او دلیك دودقواعد آسان‌او ښه کړی.دوی کوښښ‌وکړ اودمفرد مذکر ـ غایب د پاره یې چه مختلف شکلــونه لــری

یوشکل انتخاب کړ اونوریې پرېښودل مثلا د (لیدل) دمصدر نه (ولید) شکل انتخاب شو او دخلیل مومندو لهجه (و لیدو) اودکندهار لهجه (ولیدی) په ځای پاتې شوې، مگر دجمعی مخاطبی خاتمی (است) او (یئ) مساوی انتخاب شوی او په لیکلو کښې دواړه صورته روا دی لکه (پښتو وایاست، پښتو وایئ). د ۱۹٤۸ کال په اگست کښې همدا راز یوه بله‌جرگه جوړه شوه، داخل په‌کښې پېښوری لیکوال هم شامل وو،ددې جرگی غرض اوهدف داؤچه د دواړو لهجو نژدیوالی سره راولی ۰

دریمه جرگه د ۱۹۵۸ کال داگست په میاشت کښې په کابل کښې وشوه، داخل‌دجرگی موضوع لیك‌دوداوگرامری مسایل وو، داپیره په دې جرگی‌کښې په خپله دپېښور دپښتو اکاډیمی مشرهم گډون کړیؤ، دجرگی دتصمیم په اساس په یولړ ځایونو کښې دختیزی پښتو شکل ته ترجیح ورکړ شوې ده، شك نشته چه افغانی لیکوال اوپوهان په دې باره کښې د مشکلاتو سره مخامخ دی، یوه کلمه چه دوه یادری

شکله ولری خنګه بــه مشکل نــه وی مثلا (ورځ) او (روځ) (لمر) او (نور) اوداسی نور مثالونه درواخلــه، مــګر په دې کښې هم باید شك ونه شی چه افغانی لیکوال دې موضوع ته متوجه‌دی اوقدم په قدم به دامشکلات لری کړی اویوه متحده ادبی ژبه اومعیاری پښتو به منځ ته راشی .

په ۱۹۵۲ ــ ۱۹۵٤ کــلونــو کښې پښتو ا کاډ یمــی (پښتو ټولنی) یو ستر قاموس پــه دوه جلــده کښې پښتو په فارسی چاپ کړ، په دې قاموس کښې دلــویدیــز اوختیز دواړه لهجی راوړل شوی دی اود دواړو لهجــو خصوصیات ور کښې قید شوی دی اوبیا په ۱۹۵٦ــ۱۹۵۸ کــلونو کښې بل ستر قاموس فارسی په پښتو دنوموړی اکــاډیمی له خوا نه چاپ شوچه دلهجو خصوصیات پکښی ځای شوی دی .

په اوسنی وخت کښې دکابل ښار دافغانــی ملی ژبــی په جوړیدو کښی مهم رول لوبــوی ځــکه په دې ښار کښی دپښتنو دمختلفو قبایلو خلك اوسیږی .

ډیر لوی کار د هغه ګــروپ په غــاړه دی چه نومونــه

اواصطلاحات وضع کوی. ددوی وظیفه داده چه دولتی، علمی اوتخنیکی اصطلاحات ږدی، دخارجی اواقتباسی کلماتوپه‌ځای پښتو اصطلاحات انتخابوی .

په دې شلو وروستیوکلونوکښې‌دوه ځلی دپردیولغاتونه دپښتو دسوچه والی دپاره کوښښ وشو،لومړی ځل‌داکوښښ ددوهم لوی جنګ په وخت کښې‌ؤ اودوهم‌ځل تقریباً لس‌کاله وړاندی ؤ .

دژبې سوچه والی دپردیو هغو لغاتو نه چه معنی یې دعامو خلکو دپاره ښکاره نه وی یوطبیعی کار دی مګرکله‌کله داسی پیښیږی چه مثلا دعربی کلمی په ځای دپښتو کلمی پیدا کېدل سخت او مشکل شی . په دې موضوع کښې ګل پاچا الفت اصل حقیقت ته رسیدلی دی او داموضوع یې حل کړې ده، دی لیکی :

(ځینی وایی پښتو باید سوچه کړو . پردی لغات ترې نه وباسو او یوټکی فارسی یاعربی په کښې پری نږدو .

دانظریه په ډېر افراط بناده اوداکار کیدونکی نه دی، په

دنیاکښې داسې ژبه نشته چه پردی لغات په کښې نه وی اونیلی اودیښې یې له نورو ژبو سره تړلی نه وی، جهان اوس دیو کور غوندی دی اودملتونوفرهنګی اواجتماعی تعلقات ورځ په ورځ زیاتیږی، اوس دهرچاغږ دبل غوږته رسیږی اوناآشنا آوازونه له یوبله آشنا کیږی، هره ژبه له بلی نه څه اخلی اوڅه ورکوی، داولسونو دګډ ژوند سیاست په ژبو باندی هم تاثیر لری اوپردی لغتونه خپلیږی، هغه وخت چه هیوادونه یوله بله ډیرلری وو او اولسونه به یودبل په ژبه نه نه پوهیدل بیاهم په ژبو کښې دخیل کلمات موجودوو اودلغاتو په نړی کښې معرب،مفرس، مفغن الفاظ پیداشوی‌وو، نواوس داڅنګه کیدای شی چه په پښتو ژبه کښې دې پردی لغات نه وی. هغه نوی معنی‌ګانی اونوی‌مفهومونه چه په‌جهان کښې اوس را پیداکیږی طبعاً په پښتو کښې نوم نه لری اودانشی کیدای چه ټولوته دنوو اختراعاتو په شمول‌په پښتو ژبه کښې نوی نومونه پیدا کړو.

که څوک په دې فکر کښې وی چه مونږ دې له نورو

ژبونه څه نه اخلو او یوازی پښتو لغتونه دې استعمالـوو ددې

معنی داده چه خپله ژبه دې محدوده وساتو او خپل فرهنګ

دې په ډیرابتدایی حال پریږدو، دافکر باید له مغزونه وباسو

او هیڅ کله داونه غواړو چه په پښتو کښې دې دخیل او مفغن

کلمات نه وی مګر ددې معنی دانه ده چه مونږ به دپښتو موجود

اومستعمل لغات غورزوواوپه ځای به یې پردی لغات بی ضرورته

خالی دتفنن دپاره راوړو، ځکه چه داکار ژبی ته زیان رسوی

بلکه ژبه دزمانې په تېریدو له منځه باسی ...) .

دپورته اوږدی وینانه داسی نتیجې په لاس راځی :

۱ــ دافغان ملی ژبې جوړښت اوانکشاف دخپلو خاصو

شرطونو لاندې منځته راغلی دی، یعنی په تېره زمانــه کښې

دځینی علتونو له کبله دغه دپښتو انکشاف سستؤ اویوعلت

یې داؤ چه دمملــکت اقتصادی وضعیت خراب ؤ، بل داچــه

دپښتنو قبایلو په منځ کښې دبی پروایی اوبیلوالی پخوانــی

عادات موجود ؤو، دریم داچه دنونسم قــرن پــه آخر کښې

استعمار پښتانه دوه ټوټې کړل اوبلداچه یوازې دفارسۍژبې نه ددولتی ژبې په حیث استفاده کیده .

۲ـ په اوسنی وخت کښې د حکومت یولړ اقدامـاتو دبادشاه د ۱۹۳٦ کال فرمان چه پښتویې ددولتی ژبې په حیث اعلان کړی ده، دمملکت داقتصادی اوکلتوری چارو پرمختګونو اودپښتنو بیداری ـ دې ټولو علتونو په کافی اندازه دپښتو رواجېدوته پراخی ورکړی ده .

۳ـ داقتصادی اوکلتوری ګړندی جریان له کبله دپښتو ټولی لری اونژدی سیمی سره په تماس کښې شوی دی چـه دې کار په زیاته اندازه سره دپښتو ادبی ژبه اولهجې یـې یوتربله سره نژدې کړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهمه برخه

پښتو ادب

دافغانستان ادبیات دډېرو پېړیو په اوږدو کښې په دوه ژبو پښتو او فارسی مخ په وړاندی تللی دی اوپه دواړو ژبو کښې پخوانۍ عنعنې اوذخیرې لری .

پښتو ژبه ډېر وخت دولتی نه وه نوځکه یې دتحریری ادبیاتو دانکشاف په لارکښې ستر خنډ موجودؤ. هو! پښتو دفولکلور اوشفاهی آثارو له حیثه پوره غنی ده او تـراوسه پورې افغانی لیکوال او شاعران د دغه فولکلور نه استفـاده کـوی .

دنوی ادب اساس اوبنسټ دشلمې پېړۍ په سر کښې

کبښبود شو، دغه وخت په افغاني ځلميانـو کښې اجتماعـي حرکت اونهضت پيدا شوی ؤ، ددغو افغاني ځلميانو دحرکت مشر اوايديالوګـک محمود طـرزیؤ (١٨٦٧ ـ ١٩٣٥)، دی يووتلی اجتماعی شخص،عالم اوليکوالؤاوودذهنونو دروښانولو تبليغيې دسراج الاخبار په پاڼوکښې کاوه .

محمود طرزی او همدارنګه دده شاګردانو اوهمکارانـو لکه غلام محیالدين افغان (١٨٩١ ـ ١٩٢١)، عبدالهادی داوی (١٨٩٥)، صالحمحمد (١٨٨٨ ـ ١٩٦٠) او نورو دنوی فکر اوبيداری اساس ايښی دئ، دوی غوښتل چه افغاني ټولنـه دجهاني کلتوری دترقی اودعلم اوپوهې دپرمختګ څخه خبره کړی، دوی دمعارف اوعلم خواته خلك رابلل، دملی حاکميت دمفکورې طرفداری يې کوله اود افغانستان دپاره يې سياسی خپلواکی غوښته .

دپښتو بديعی اوهنری نثر په افغانستان کښی دشلمې پيړی پـه سر کښې راپيدا شو، ددغه نثر مـوسس مولوی صالح محمد کنړل کيږیچه په ١٩١٦ کالکښی يېيوهمجموعه

(دپښتو لوړی کتاب) چاپ کـړه، دپښتو لوړیو نثرونـو تعلیمی اوتبلیغی رنګ لاره .

په ۱۹۱۹ کـال کښی سیاسي خپلواکـی او اقتصادی اوکلتوری اصلاحاتوله راتلونکی ادب‌سره چه دوخت‌دغوښتنو سره سمؤ، پوره کومك وکړ .

په ۱۹۳۱ کال کښي دپښتو اوفارسی ادبیاتو دانکشاف په غرض په کابل کښي یوه ادبی ټولنه جوړه شوه، په ۱۹۳۲ کال په هرات کښی ادبی‌کلوپ پرانستل‌شو اویوکال‌وروسته په کندهار کښي دپښتو ادبی ټولنه جوړه شوه .

په ۱۹۳٦ کال کښي ددولت دمخصوص فرمان په اساس پښتو دافغانستان دولتی اورسمی ژبه شوه چه‌دي کار دژوند په ټولو اړخونو کښی دپښتو دعاموالی اوپراختیا سره‌په‌زیاته اندازه کومك وکړ، له دغه وخت نـه راهیسی پښتو ادبیات په تېزی سره مخ په وړاندی درومی، دېري قصی‌یکښي چاپ شوي چه اکثره یي عبرتی رنـګ لری او دژوند سره نژدي تماس لری .

دافغانستان اوسنی ادب په هیواد کښې دلیکوالو ملی ایدیالوژی څرګندوی،په دغه ادب کښې دوطنی مینی،داستعمار دمخالفت اودفکرونو دروښانتیا سره سره ملی مفکوره هم موجوده ده .

په افغانستان کښې دادب تر ټولو خپره اوزیاته نوعه اشعار دی اونثر دتشکیل اوجوړېدو په حال کښې دی،په نثر کښې مهم ځای قصو نیولی دی، همداراز منثور ادب وسعت پیداکړی دی اوپه دې وروستیو کلونو کښې اجتماعی تکلونو اودژوند داستانونو مهم ځای نیولی دی.

په اوسنی ادب کښې مختلف بدیعی اوهنری جریانات اوتمایلات موجود دی، له دې جملې نه په یوه جریان کښې کلاسیکی، رومانتیکی اوریالیستیکی عناصر شامل دی، ددغه جریان نمایندګان هغه ډېر مشهور لیکوال اومنورین دی .

ددې وروستیو کلونو په ادب کښې په ښکاره ډول سره دریالیزم او واقعیت بینۍ خواته تمایل لیدل کیږی.

خورا لوی اوسنی لیکوال ادبیډګرته دیرش پنځهدیرش

کاله وړاندی داخل شوی دی، ددوی دآثارو هدف دادی چه دهیواد دمنځنیو پیړیو وروستهوالی اود ملاکی اغیزې لهمنځه یوسی او هم دپوره دیمو کراتیکی ټولنی په شرطونو کښې دنوی ژوند آرزو لری .

دافغانستان داوسنی ادب لـه مشهورو لیکوالو څخه عبدالرؤف بېنوا دی، دی شاعر ، لیکوال، ډرامه لیکونکی، دفولکلور جمعه کوونکی ، دکلاسیکی اشعارو پلټو نکی،ادب پیژندوکی اودتاریخی څیړنو مولف دی .

دده په آثاروکښې ترټولو مشهوراثر د(پریشانهافکارو) سلسله ده چه دشعر اومنثور شعر پـه لباس کښې منځ تـه راغلـی ده، داسلسله دافغانی مطبوعاتو په پاڼو کښې پـه (۱۹٤۷ ـ ۱۹٤۹) کښې چاپېده اوهم په ۱۹۵۷ کال کښې په جلا ټول سره چاپ شوه .

په ۱۹٤۷ کال کښې دده یوه ډرامه (د کلورنځور) چاپ شوه، په ۱۹۵۸ کال کښېدده یوخوخوونکی ډرام(زوړگناهگار) چاپ شو چه اوسنی افغانی ژونـد یې څرگنـداوه اوتنقیدی رنگ یې درلود .

دبینوا په نثری آثــاروکښې (دژړه خواله) هم شهرت لری چه په ۱۹۵۸ کال کښې چاپ شوی‌دی. بینوا په۱۹۱۲ع کال کښې زیږیدلی دی .

د اوسنی ادب بل لوی لیکوال گل‌پـاچا الفت دی .دی په مفکوره، زیباپسنـــدۍ اوښایست خوښونـــه کښې دبینوا سره ډیر نژدی دی، دی‌که له یوی خوا شاعردی له بلی‌خـوا زبردست لیکوال هم‌دی، دپښتو ادب په سبکونو اوتاریخ‌کښې دده آثار ډیر شهرت لری، په شعرکښې دده‌دری آثاره چاپ شوی دی (دپسرلی نغمی ــ ۱۹٤۱)، (غوره اشعار ــ ۱۹۵۵) او (دزړه وینا ۱۹٦۲) اوهم په نثرکښې ډیر تالیفات لری .

الفت ترټولو زیات دفلسفی اشعــارو خښتن دی، دده داشعارو په وروستنۍ مجموعه (دزړه وینا) کښې یـــوه نـــوی موضوع نظرته راځی چه هغه دسولې آرزو اودملتونوپه منځ کښی ددوستنۍ ټینگول دی. کـــه څه هم دالفت شعر زیـــات تخیلی اوتفکری دی مگر اساساً وطنی احساسات‌ښکاره‌کوی.

غوره نثرونـــه چـــه دلیریك آثـــارو یوه وړه مجموعه ده

دمنثور ادب نوعې‌ته منسوبه ده، ددې مجموعی زیاته برخه دشرقی عنعنې په تمثیل لیکل شوی ده چه اوسنی موضوعات ورداخل شوی دی .

دالفت دآثـارو ممیزه داده چه زیات‌یې تنقیدی رنګ اوهدف لری، دی د بی‌سوادی او ناپوهی پـه مـقابل کښې نشریات کوی اوداجتماعی بـې‌عدالتی اوبـې انصافی سره جګړه کوی .

دی په دی عقیده دی چه باید تنقید دهغوکونینو غوندې وی‌چه خوږ پوټکی لری. دالفت دتولد نیټه (۱۹۰۹) ده .

په اوسنی ادب کښې قیام‌الدین خادم هم څرګند مقـام لری. دی‌هم لکه بینوا اوالفت یوازې شاعرنه دی بلکه لیکوال، ادب پیژندوکـی او بشر پیژندونکـی دی ، ده د خپل سفر مشاهدات (خوورځی په شمالی کښې) په ۱۹٤۱کال‌په اصلاح کښې په مسلسل ډول خپاره کړل، په دغومشاهداتو کښې په ربښتیانی ډول سره افغانی ژوندتمثیل شوی‌دی، په هماغه کال دده یوه مجموعه (نوی ژوند) چاپ شوه، په دې مجموعې

کښې مضامین، منثور شعر اواشعار ځای شوی دی .

دده دآثارو وروستنی مجموعه (خیالی دنیا) په ۱۹۶۰ کال کښې چاپ شوې ده، دخادم په آثارو کښې دوطـن دوستی او فرهنــګی مو ضو عاتــو سره اجتماعــی مــوضوعات هم لیدل کیږی .

داوسنی ادب دمشـهورو لیکوالوپه ډله کښی صدیق الله رشتین هم دځرګند مقام خاوند دی.ده دخپلو آثاروپه لومړیو کلونو کښی په عشقی اووطنی اشعارو پیل وکړ مګروروستهٔ یې په زیاته اندازه وطنی اومحیطی موضوعاتوته مراجعه وکـړه اوقوی نثر لیکونکی وګرځید، په ۱۹۵۱ کال کښې ده دقطغن ولایت ته سفر وکړ اوخپل مشاهـدات اولیدنی یـې دسفر په خاطراتو (دقطغن لیدنه) کښې ثبت کړې، ددې خـاطراتو په وسیله دلومړی ځل دپاره په پښتو ادب کښې دکاریګرې طبقې ژوند ښودل شوی اوتمثیل شوی دی .

په ۱۹۵۵ کــال کښې رښتین یــوکــتاب (دهند سفر) چاپ کړ، په دې کتاب کښې ده دهندوستان اونژدی اومنځنی

ختیځ مشاهدات بیان کړی‌دی، دی‌دډیروآثارو څښتن‌دی،دده دتولد نیټه ۱۹۱۷ کال ده .

سیدشمس‌الدین مجروح اساساً دشاعر په حیث شهرت لري، دده اکثر اشعار په نشراتی خانګو کښې چاپ‌شوی‌دی. په ۱۹۵۸ کال کښې دده داشعارو یوه وړه مجموعه چاپ‌شوه چه اکثرويي فلسفي رنګ لاره، دمجروح پــه اشعارو کښې وطنی اوملی آهنګونه هم شته اوادبی خوايي پوره قوی‌ده .

ډیر شاعران چه په خپلو ژوندیو اشعاروکښې دپښتنو شجاعت اودخپل هیواد پخوانی افتخار ستایی اواستعمارچیان رټی‌منځ‌ته راغلل چه ددوی په منځ‌کښی ملی شاعر ملنګ‌جان وتلی دی (۱۹۱۹ ـ ۱۹۵۷)دده‌داشعارومجموعه (خوږی‌نغمی) په ۱۹۵۸ کال‌کښې چاپ شوه،ده په خپلو ویښوونکواشعارو کښې خپل ملت ستایلی دی، دپښتنو نارینتوب يي بیان‌کړی دی، ددوی اخلاق‌يي ستایلی‌دی، ددوی ذاتی کـلتوريي بیان کړی دی .

دوطن دوستی موضوع دځلمی لیکوال غلام‌غوث خیبری

په آثارو کښې‌هم تمثیل شوی‌ده. دده قصې‌اساساً هغه‌واقعات او پیښې ځرګندوی چه د(انګلو ــ افغان) په جګړو پورې مربوطې دي .

(طوفان ــ ۱۹۵٤)، (دوینو داغونه ۱۹۵٦)، (داورلمبې ۱۹۵۷)، (د،ریمه شپه ۱۹۵۸)، (دخیبر توفنګ داران۱۹۵۵) او (قهرمانان مړه کیږي ۱۹۵۸) دا پوړته آثار خیبري ته منسوب دي. دده دتولد نیټه ۱۹۳۰ ده .

دمحمددین ژواك، سلیمان لایق، محمدګلاب ننګرهاري اوعبدالله بختاني آثارهم په نوي ادب کښې ځرګند ځای‌لري.

دژواك په یوه قصه کښې چه (دتــوان وروستي شپه) نومیږي دیوي بزګري کورنۍ تراژیدي تمثیل شوې ده .

دبزګرانو موضوع په ځرګند ډول په افغاني ادب کښې روانه ده اودلیکوالو په آثارو کښې‌یې یومهم ځای نیولی‌دي، ددې جریان لیکوال‌په‌رښتیا سره‌اوسنی‌افغاني ژوندابرسیره کوي اودریالیزم دانکشاف دپاره زمینه اوشرطونه برابروي، ددوي توجه ددهقان اوځمکوال شخړوته اوښتې ده، پــه دې

سلسله کښې نورمحمد تره‌کی په ۱۹۵۱ کال کښې دوه نثری
آثار (دغویی لاندی) او (دادی خدمت) ولیکل،دده آثارددهقان
اوبزگر ژوند ښکاره‌کوی،ده‌په ۱۹۵٦کال کښې د(درې‌خواړه)،
(دصمد مور اوپلار)، (زماقسمت) او (دکورگټه دلاهورگټه‌ده)
قصې ولیکلې اوهم‌یې په ۱۹۵۸کال کښې(دبزگر لور)اونورې
قصې چاپ‌کړې. دتره‌کی‌مشهوراثر (دبنگ‌مسافری) نومیږی،
دا اثردوه امتیازه لری‌یوداچه دژوند په مواردوپوره‌احاطه لری
اوبل دمولف حالات ښه څرگندوی، مولف کوښښ کوی‌چه
په ربښتیانی ډول سره دافغانستان دزحمت کشو اوبې‌وزلو
خلکو ژوند ښکاره کړی .

ځلمی لیکوال ډیر ځله اخلاقی مسایلوته هم‌رجوع کوی،
عشقی موضوع معمولا په خواخوږی اوډیر حساس‌پلان‌کښې
دبحث لاندې راځی، تقریباً ټولې‌قصې دمعتبری‌کورنی‌دپیغلی
سره دغریب ځلمی تراژیدی اوغمناك عشق بیانوی .

عبدالرحمن پـژواك دډیرو اشعارو، ډرامو اونـاولونو
مولف دی، داآثاریې په پښتو، فارسی اوانگلیسی ژبوباندی

دی، ترټولو زیات دده بدیعی هنر اواستادی په هغو ناولونو کښې ښکاره شوې‌ده چه اکثرې فولکلوری موضوعاتوړاندې کوی لکه (دبست شهزاده)،(رودابه اوزال) او(درې‌سره‌مین).

دده د (دخترکوچی) په نـاول کښې شاعرانه ښېګـڼې، دتشبیه‌ګانو اوتمثالونو ښه والی، په بلیغ ډول سره د ملـی رنګونو اظهار اوداهنګونو جوړښت په خرګندډول څان‌ښکاره کوی، دغه ناول په انګلیسی، فرانسوی، روسی اوعربی ژبو ترجمه شوی دی اوبین‌الاقوامی نوم‌یې ګټلی دی .

دپژواك آثاردصوفیانه‌آهنګونونه‌هم خالی‌نه‌دی (وجدان).

دپژواك په آثارو کښې لوی ځای دوطن‌دوستۍ موضوع نیولی دی، لیکوال‌دغه موضوع په اساسی‌ډول سره‌په تاریخی مواردوکښې فیصله کـوی، دده دوه شعری ډرامـی (قرض) په فارسی ژبه او (کلمه داره روپۍ) په پښتودهیواد تاریخی سابقه راژوندۍ کوی .

دپژواك دتاریخی آثارو مخصوص صفت دادی چه مولف‌خپل فکر دواقعاتو اوپیښنو ظاهری‌اړخ‌ته نه بلکه دقهرمانانوتاثراتو اوغم ګاللوته متوجه کوی .

دقهرمانانو روحیاتو اوداخلی نړۍ‌ته په ژوره توگه دورننوتلو آرزو دپژواك دټولو آثارو امتیاز دی، خصوصاً داآرزو دده په وروستنی مهم اوفیلسوفانه ناول (اواره) کښی په ښه شان ښکاره شوې ده، داناول په ډیروژبو ترجمه‌شوی دی اودافغانستان نه دباندې ډیر شهرت لری، داناول‌په زیاته اندازه سره دمولف بیوگرافی ده .

دپژواك لوی موفقیت دادی‌چه دی دحقیقی اوواقعی رمان جوړولو قدرت اوصفت لری مگر دده دناول قهرمان عام فهمه نه دی، داکوم سطحی قهرمان نه دی بلکه هغه سړی دی چه لوړ افکار اوعالی احساسات لری، ددا‌سی تصنیف جوړول دافغانستان دادب په انکشاف کښې مهم گام دی .

دپژواك نه علاوه دفارسی ژبې نورو اوسنیو لیکوالو محمدقدیر تره‌کی، سلجوقی، سهیل، رشتیا،کهزاد اونوروهم شهرت گټلی دی .

په شوروی اتحاد کښې دافغانی ادب د آثارو ترجمې له ډیرو کلونو راهیسی په مستقل ډول سره چاپیږی، په

١٩٥٥ کال کښې دوه مجموعې (افغاني اشعار) او (افغاني قصې) چاپ شوې دي، دانتخاباتو په مجموعه کښې (دآسیاشاعران) دبېنوا اونورو آثار معرفي شوي دي، په ١٩٥٥ کال په تاشکند اودوشنبې کښې د اوسنيو افغاني ليکوالو آثـار په ازبکـي اوتاجکي ژبو چاپ شوي دي، په ١٩٦١ او ١٩٦٢ کلونو کښې د افغاني قصو دوه مجموعې (زرغونه) او (پټ پهلوان) چاپ شوې دي، په ١٩٦٢ کال کښې شوروي لوستونکي (دافغانستان دشاعرانو نظمونه) ترعنوان لانـدې مجموعې سره آشنا شول برسيره په دې په ١٩٥٩ کال کښې دماشومانو دپاره دافغاني قصو يوه مجموعه (ؤ، نه ؤ) نشر شوه، دالفت، بېنوا، بختاني او درشاد داشعارو ترجمې دشوروي مطبوعاتو په پاڼو کښې چاپ شوي دي .

يادونه : ددوهمې برخې په ترجمه کښې لـږ تغيرهـم پېښ شوي دي .

....

دښاغلی اسلانوف لنډه پېژندنه

دی دفلالوجي علومو ډاکټر اودشوروی اتحاد دعلومو داکاډیمۍ غړی دی .

ده په کابل کښې په شوروی سفارت کښې یـوه دوره ماموریت هم کړی دی اوپښتویې پـه افغـانستان کښې زده کړې ده .

اسلانـوف دلـوی (پښتو روسی قـاموس) مؤلف دی، داقاموس پنځوس زره پښتو لغتونه لری‌چه په روسی ترجمه شوی اوچاپ شوی دی .

ده دروښانیانو په دوره باندې یوه رساله‌هم لیکلی ده، په دې اثرکښې دپیر روښان کارنامې، مجاهدی، دده کورنۍ اوملګری، دده دکورنۍ ادبیات، دخیرالبیان دمتن خصوصیات اوددغې سلسلې نور معلومات راغلی دی .

ښاغلی اسلانوف د (پښتنی فولـکلور) نومې رسالـې مؤلف دی، دارساله دده دخوکلونو دزیـار نتیجه ده، په دې رساله کښې دپښتنو دملی اوشفاهی آثارو خصوصیت‌اومزیت

بیان شوی دی. داپه حقیقت‌کښې هغه فولکلور دی‌چه دپښتنو دژوندنه راوتلی دی .

ښاغلی اسلانوف دختیځ پوهانو په ډیرو کانگرسونـو کښې دپښتو ژبې په باره کښی معلومات وړاندې کړی‌دی .

دی په شوروی دوره کښې لومړی سړی دی‌چه دپښتو داستادی حیثیت یې موندلی دی. ده په شوروی کښې ډیرو ځوانانوته پښتو ورزده کړې ده .

دده په شاگردانو کښې دوریانکوف، لیبیدوف، گیرس، پیغله لود میلا، اوپیغله کلینینا په پښتوکښې پـوره نوم او شهرت لری اودډیرو آثارو خاوندان دی .

ښاغلی اسلانوف دپښتو اوپښتو ادبیاتو په بـاره‌کښی ډیره مطالعه اوخیړنه کړې ده چه ترټولو لوی کاریې د(پښتو روسی لوی قاموس) دی .

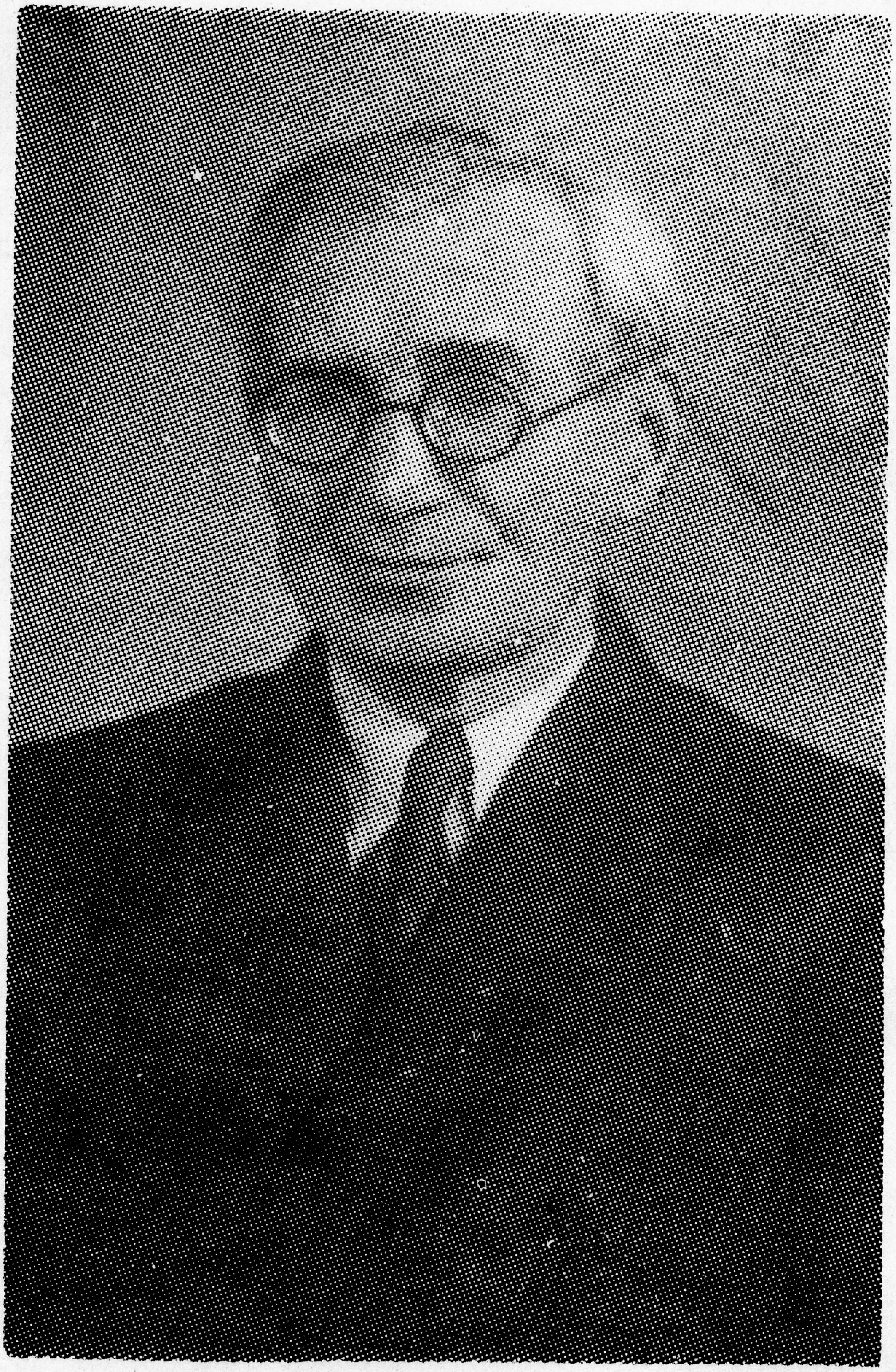

نباغلی اسلانوف

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمېرمن ګیراسیموو النهه پېژندنه

میرمن گراسیموو دمسکو دعلومو داکاډیمۍ د آسیایی ملتونو په انستیتوت کښی کار کوی. دې میرمنې د ښاغلی گیرس سره یوځای دستاژ دوره داستاد اسلانوف تر نظر لاندې تیره کړې ده .

الیوتینا گراسیموو دپښتو دختیځپیژندنیپه انستیتوت کښی مطالعه کوی، اویوزیات شمیر مقالی یې د افغانی ادب په شاوخوا کښی لیکلی اوخپری کړی دی: لکه دپښتوا په اشعارو کښې دوطن پرستۍ موضوعات، په افغانی ادبکښې داجتماعی مساوات موضوع ، په پښتو ژبه کښې مشروطی جملې.دېمیرمنی دهغه کتاب په لیکلو کښی هم زیار ویستلی دیچه (دافغانستان ادبیات) نومیږی ، گیراسیموو اوس دمعاصر افغانی ادب په باره کښې خپل علمی اثر لیکی .

PROPERTY OF ACKU 1491

(c) ketabton.com: The Digital Library

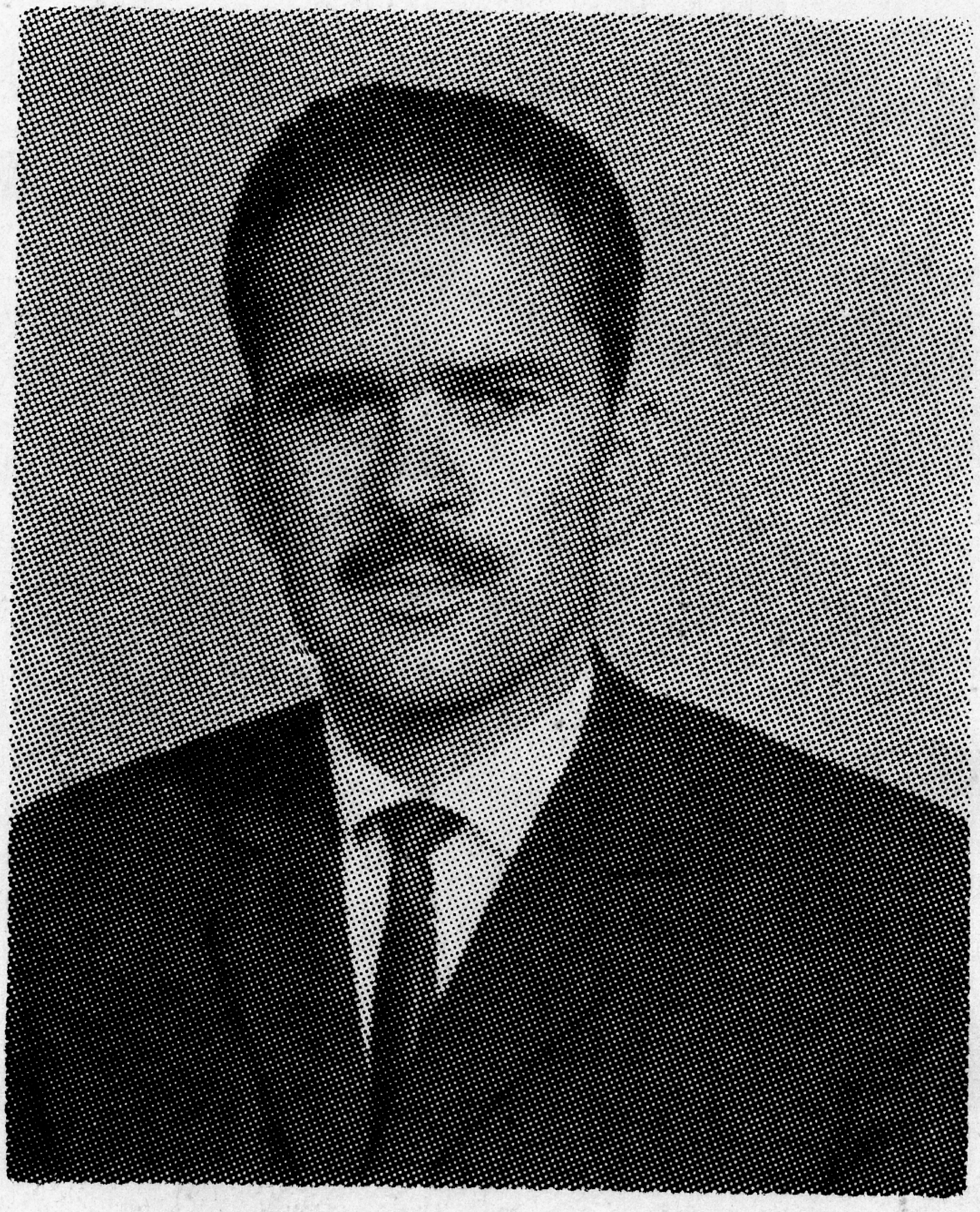

معتمد شینواری ددې اثر مترجم

(c) ketabton.com: The Digital Library

THE NATIONAL LANGUAGE

OF

AFGHANISTAN

PASHTO ACADEMY

1968

دولتی مطبعه

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library